

בעזרת

ספר

הוצאת והכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תש"ע

קורות העתים

לישורון בארץ ישראל

אשר עבר עליהם כוס ההרעלה ע"י כוזים ושודדים שנת תמציד
ונם משהוסיף ורעש כי רעשו ההרים ונמלו המדרגות שנת
תמציד, לולי ה' הותיר לנו שריד כמעט כרחמיו וכרוב חסדיו הוא
נאלם:

למען רעת כל עם בני ישראל, כי ה' אלחיהם אחם בכל מקומות
מושבתיהם ובכל צרתם לו צר, וידו נסויה עלינו לחלצנו
מצרותינו ומכל עמל והלאה, בכל עת ובכל שעה, כה יוסף ה'
שנית ידו לקנות בני אברהם ידידו אשר היה סגולתו ומחמדו אבירי:
חובר מאתי הדל באלפי ישראל מנחם מענדיל במהי אהרן
וללחיה מקאמניך דלישע, בעהם ספר סיני לתורה:

הוצאת והכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תש"ע

נדפס בווידיאו שנת תר"ד
וליוקר מציאותו אני מדפיס אותו מחדש

יוצא לאור ע"י
כה מאיר אנשין כ"ו
בעה"ק ירושלם ה'ז שנת תרצ"א

הכתובת להמכר:
מאיר אנשין, מאה שערים, Jerusalem.

דפוס ציקרמן ירושלם.

הקדמת המחבר.

כאשר ידוע, אשר כל איש ואיש אוהב עמו וארצו על כן הוא מתחקה לדעת קורות שינות וסבות מתחלפות בזמן זמנים אשר חלפו ועברו על עמו ועל ארצו בהיותו מתרחק מהם אל אחת המקומות, וזוהו יצמח ויגדל פרי תועלת נשגב, לדעת חכמה ומוסר, מהנהגת ה' ביה או הנהגה ישרה להיות מאוס ברע ובחור בסוב, (ונאמר ציון היא דורש אין לה, מכלל דבצי דרישה), ע"כ צורך גדול וחובה רבה עלינו עם בני ישראל, להתבונן ולדעת הסבות המסתהוות בארצנו בימים האלו ועל עם היושב בה ארץ אשר ה' דורש אותה, ענינו ולבו שם כל הימים, וכאשר ייסר איש את בנו יושביה מייסר על כן פיקד עליהם כל חטאתם אך רחוק רחוק הוא מי ידענו, ע"כ אנכי אוד מוצל מעילות וסבות שונות שנתהוו עתה מקרוב בהיותי מתגורר שם מצאתי את עצמי מחוייב לספר ולהגיד במכתב את כל התלאה אשר מצאתם משנת תתקצ"ד עד שנת תתקצ"ז ופגעו בי חצי הזמן, והיתי כמשרה לחצים, הן הדבר שהיה אז רח"ל, והן מכת השודדים והבוזים שנתהוו אז, והן מהרעש שנתהווה כאשר יבואר בפנים הספר אשר כמעט נתייאשתי מחיי, אך ה' ברוב חסדיו הצילני מכל וגדרתי להודות שמו בקהל ועדה, ואשלמה בספרי הלו ישמעו ויקחו מוסר, אחינו יושבי הויל יתנו אל לבם להתפלל לה' על הארץ ועל היושבי עליה מי ומי יתנו ידיהם איש איש כברכתו, כסתנת ידו להיות לעזר ולהועיל לשאריות עם עדיה, ואם המצא המצא איש בא בימים אשר יש דאל ידו ויש לבסוף מוצא, יקח צרור כספו בירו ויסע וילך לארץ הקדושה להתפלל במקומות הקדושים ועל הקברות צדיקי עולם, יראה מנורד ההתפעלות ההוה יאדם שם סאור המהור המלהיב ומחכים למבקשים חכמה וטהרה, הן בתפלה והן בתורה כמעט נהפך לאיש אחר כי מכל אלה הסבות והמוסרים המסתהוים תמיד נוכל להבין מדוע חזה ה' בה יוחר מכל הארצות, היינו מפני שהיא משכן שמו ית' כמ"ש הנביא, ע"כ אפקוד עליכם את כל חטאתיכם וע"כ נקח לה' עד ישיקף וירא משמים דמעת העשוקים ואין להם מנחם, וישלח לנו צמח מנחם : והנה קראתי לספר הזה **קורות העתים** כי כשמי כן הוא מגיד ומשמיע, ברחובות יתן קולו מגלגלי עילות וסבות שנתהוו בזמן הזה ובעת הזאת וחלק שני קראתי **עליות הארץ** הן על מעלות הארץ וטיבה, והן בסדר עלייתה לאיש אשר ירצה לעלות לה ידע כל ענינים הנצרכים אל היושב עליה : והנה כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים ע"כ אני מבקש לכל עם בני להיות לי לעזר מעט קט ולקנות הספר כפי נרכת ידו, גדולה היא אלי ובוודאי תתענג נפשיכם בידיעת כל הנכתב פה שמעניו ותחי נפשיכם, ומן השמים בכפלים ירוחם.

תודות לאל.

הנה אנכי מהארבעה הצריכים לתודות ע"כ אכתוב פה תודי ושבח שאמרתי ודברתי לה' המציל אותי מכל צרה מהלל ומשבח אני לאלקינו, אשר ספק בוזים ושודדים הציל את נפשותינו גם תחור שריר ופליט מעמנו, בלי ישמר ויכרת מהארץ שמינו :

הקדמת המחבר

נרדפנו מאה בהיותינו שלום בנתינו ע"כ כמעט קט אויבינו כלונו דולי חסרי
ה' גברו עלינו להחיותנו :

הזקק חסן קבענו עלינו ועל בנינו, בכר שנה ושנה לספר תלאתינו, ולהגיד
ולהשמיע את ישועתנו :

מהר נבקעה דגנו, מפני אויבינו אשר על ההרים דלקינו, גם בבקעה סנוחה לא
מצאנו, כי כחנו עזובנו :

מדרשנו ובתי תפילותינו היו לשמה, כי נתמלאו שתיקה ודממה, אויה כי ספרי
חירה היו לרמיסה, אין אומר השב נתניהו למשיסה, בתער הגלבים
קרעוה, בכל רחובות השליכוה, אוי מה היה לנו, ואין לאל ירינו :

על זאת אספדה כתנים, קנים ונהי ערן ערנים, כי הלך ממנו מנחם פרץ על
פני פרץ ואם אשוב אל דבי ואחרץ לראות בבנינה אצפה כי הוראה בחורבנה
בראות בנינה יתרפא :

נתנו רשעים פח לי דלכדינו באורים, כי באו בנקרת הצורים, ערום ויחן הציגונו
וקנים עם נערים, ושאיה יוכת שעריה :

דלפה אל אלוה עיני איה איפה אשתי ובני, ואף כי זה כמה לחם לא אכלנו
ברוגז וחרפה שבענו, בכי ואנקה ברחובותינו, דמעת העשוקים באכזריות
חיסה ראינו, כלו כדמעות עינינו כי אין לאל ירינו :

וי אקינו בעינו אדונים זולתך, בכר כלונו בארץ דולי זכרת רחמיך, שארית
חסות תחננה, עמך נדבות לירושלים ולציון תאגור, וישולינו תעקר ותמגר :
ללבי זאת אשיב, זה היום שקיינו, דהניד ולספר את אשר ראינו, יד אלוה
הסנוחה להחריב, גליד העליין הרב, וזעיר צפת עם שרידי הרב, עד
ימים שלשים ושלשה :

בעת אשר הלכנו לקבר הנביא הושע כן בארי אימת מות נפלה עלינו, גום
נסנו כמנוכת חרב, ואין מעמד :

נפשו בכפי שמת, כדי להציל ספרי התורות אשר נשארנו בכ"כ בחרפה גדולה
תרמסנה רגל רגלי אויבינו, ואויבינו פלילים, מהגליונים הרריך בנעלים :
אז ביום אסרו לחג שבועות, ח' סיון שבענו המרורים בלי ראש דהרים, כי
נאספו עלינו תלאות, רק זעה הבין שמועות :

הוי ואבוי צוחה ברחובותינו, הבט משמים וראה לא לנו, כי לשמך תן כבוד
בימינו, כי לך עינינו :

רעות רבות שבענו, עד רחמי שמים גדלו עלינו להוציאנו מיגון ואנחת, וזכינו
כי היתה דרווהה :

נשבעתי ואקיימה כחוב בספר וכל קוראיה יחנו אמרי שפר למען יעמדו
לזכרון דור אחרון יעמד וירון, בגאון ח' יגלה ויראה בימינו, אז
נשמח כולנו, בראותינו יחר בעינינו, שבעת רועים ואת משיח צדקנו :

קורות העתים

הנה בעת באי לארץ הקדושה בשנת תשצ"ז בחודש אלול ראיתי בצפת נפת חורבות מאור, דהיינו שרק הכיפה מהבתים נפלה, וספרו לי שבתרש סבת דחאי שתא ירד השלג מן השמים הרבה, והיה מונח השלג גם על רכיפות עד שניסוחו ונפלו בעשרה ימים, עוד הפסיד שם שנחקקו אילני האתרוג שהאתרוגים הם על האילן בחורף, עוד הפסיד השלג והקור כל החמורים אשר היו בדרך נושאי משאות סתו, והנה אין שם דרכים כמו במדינתנו, ועיכ סחמת ריבוי השלג לא מצאו הולכי הדרכים שכל לידך בו אל מחוץ חפצם ומחו כל החמורים החולכים בדרך ולכן נתהווה יוקר גדול בארץ:

וברחיש שנת תשצ"ד נשך עקרב אחד בתולה אחת בירושלים ומתה, אחיז בסוצאי החג החל הנגף בכל המדינה ובירושלים היו הרבה יותר מפני שהיה התחלת השביעית, ובאותו הזמן פעמים הרבה נתהווה הרבר בארץ חלוו כמבואר במשנה ובזמן התנוכה כלה הרבר בעזרת השם ביה ותודיתי לה ואמרתי כי עתה נפוש בארץ:

אחיז בשנה הזאת שלשים יום בעומר רעשה הארץ פעמים, פעם אחד בעת הצהרים, ופעם שני בלילה בשעה ש' והיה הולך וחוק הרעש והרעדת, לכן, הוכרחנו לעזוב רכושנו בבתינו לנוס החוצה כי בחוץ אין פחד מן הרעש, רק בבית כמות כי מפני הרעש נשברו החומות ונפלו על האדם השוכן בקרבה:

עתה באתי להודיע מגורל ההפסדים וההזיקות שנתהוו בארץ בארבע ארצות דהיינו ירושלים, וחברון וגליל העליון דהיינו צפת וגליל התחתון דהיינו עיר מבריא, מפני השוללים ובוזים שנתהוו בארץ, ורק על היהודים, הן הבאים ממדינתנו הנקראי אשכנזים והן הספרדים הנקראי פריינקען:

והיינו שביום א' שמונה ימים בחודש סיון באו שוללים יושבי כפרים ונתחברו עם יושבי הערים וכידם כלי מלחמ' ומגן וצינה ורומח ונפלו על כל היהודים דשם ופשטו את בניהם מאנשים ונשים, וגרשו ערומים מן העיר ויבזו כל רכושם והכרים קרעו והשליכו הנוצות לחוץ (והאויבער צוק) לקחו להם ואת הנמכזה קרעו, והעם הנשער עינו דמשכב א' זכרים וא' נקבות, וקרעו כל סית ופולית ותפלין שלהם, ונשארה העיר שמה ושאינה יוכת שער, עד שעלו בחוכם נחשים ועקרבים וגמרים, והיה בן עד שלשים ושלשה ימים כן עשו בעיר צפת וכן עשו בשער עיירות אבל לא כיכ ומן גדוד:

ומה ראו על ככה היתה מפני שאחר שלשה שנים שנכבשה ארץ תחת יד שר מצרים (סחמד עלי) נזר עליהם שיתנו לו אנשים לאנשי צבא, מלחמה כנהוג בינינו ללמדם מלחמה ולא אבו לעצתו מפני שער הנה היו מנהגם שלא ליתן אנשי צבא רק בבא השונא לעיר מחוייבים לידך הכז לגרשו מן הארץ עיכ התייעצו יושבי שכם לידך לירושלים ולכבשה תחת ידם וישימו עליהם לשר אחד שמו (קאסה לאחמה) מאנשי שכם או התקבצו עמהם יושבי הכפרים ויחיו למחנה: **ומפני** שירושלים היא חזקת גדול מפני שיש לה סביב חומה ועליו הרבה כלי קרב ופלחמה וארבעה שעריהם הם ברזל ואצל החומה מבחוץ עומד בית גדול מלאה מצבא מלחמה והבית נקרא (מאלה) עיכ באו לירושלים דרך מערות ומדורות

ומחילות ובאו לירושלים ליל שיק קודם חג השבועות ואנשי הצבא או מעט בעיר היו, עיב התחבאו והבאים שללו ובזזו את העיר גם היה צמא גדול בעיר עד שבעד נאדם מים נחנו ששה פאלר והיהודים היו בסכנה גדולה: וידין לשבעת הימים בא' השר (אבריים) עם החיל שלו ומעט היו ובהם ונכנס לירושלים ובראותם יחד אנשי שכם וילכו להם חוץ לעיר, ומפני שלא היו לו אלא מעט חיל מלחמה עיב יצא גם הוא מן העיר אל יפו, ובראות השוללים מעיר שכם שהשר חף הלך לו שבו העיר ירושלים:

וידין כאשר שמעו יושבי צפת את אשר החלו לעשות אנשי שכם בירושלים, נקבצו כולם אל המושל, רצפת לשאול ממנו ברת מה לעשות ויהן להם עצה לעשות כאנשי שכם ולשלוט ביהודים, אז קמו על העיר ופשטו בנדיהם ואת העם גרשו מבתיהם וכאשר עשו כן בחצר שהיתי בו, ופשטו בנדינו ראינו שרוצים גם כן להרוג אותנו בקנה השרפה אז ברחנו אל בית המדרש דפרושים והי' שם הרב ר' ישראל בעל המחבר'ס תקיין חרותין ועוד יהודים רבים מלאים פצע וחבורה והתפללנו, גם היינו מתריעים בשופר על צרה הזאת והנה צוחה ברחובותינו, אויה איך שורדנו וגרשום ערומים החוצה והעם היותר עינו במשכב הן זכרים והן נקבות:

אח"כ באו השוללים לבית המדרש שאנחנו היינו בו ולקחו משם את הרב ר' ישראל הנ"ל ורצו להרגו כדי ליקח ממנו מעות הכולל שהוא תחת ידו ויתחנן להם מאד ונהרצו ליהן להם שבעה אדמים (רענולך) ולא הרגוהו: אז אמר הרב ר' ישראל אל היהודים שנמצאו או בבהים אחי ננוסה פן ידיחו עלינו הרעה וברחנו חוץ לעיר אל מקום אחד הנקרא כרם (ושמעי' מר' ישראל הנ"ל שבמקום הזה נהרגה חנה ושבעה בניה) כבר הוקנים והחלשים נשארו בבהים ובעיר:

וידין בהיותנו יושבים במקום הזה הלכו מאחזנו ר' משה חששעת עם חוהנו ר' שמואל ספינסק ור' ראובן כהן בלא ידיעתנו (לכפר) עין ויתים ובקשו שם את הישמעאלי דכפר עין ויתים בעד צדור כסף שנתנו להם שהם ילכו למקום הנ"ל להציל את הרב ר' ישראל הנ"ל מיד השוללים שלא ירגוהו ויבואו הישמעאליים אל מקומנו בכרם ויקחו מאחזנו את ר' ישראל להוליכו לכפר עין ויתים ואנחנו לא ידענו מכל אלה עיב נבהלנו מאד גם בכינו כי יחויים היינו, וכאשר נודע הדבר לאמיתו אז כמה אנשים שהיו שם בכרם גם הם הלכו לשם עם ר' ישראל הנ"ל:

והרב מ' נתן נטע הרב החסיד המקיבל והמפורסם מוהרר מענדליק זליה מיושבי ירושלים בעת הזאת היה גם כן בעיר צפת והי' כאשר ברחנו מבהים לשרה להכרם אז הרב הנ"ל ברח לבית הקברות שהיה סמוך להכרם שישבנו בו ונחכה שם במערה אחת ומצאוהו שם השוללים ודקרו את עינו וסבלו או יסורים רבים ואנחנו ראינו כי במקומנו או בכינו בסר נפש וחיל ורעדה אחוזתנו, ועוד יהודים הרבה מכף רגל ועד ראש אין בה מתום רק מצעים ודם הרבה יצא מהם באו גיב אל מחבואינו אל הכרם:

והנה בא איש אחר אל מחבואינו מהעיר צפת והגיד לנו בשורה טובה כאשר שהרב מוהרר גרשון טרגליות הנשיא מכולל החסידים מצא חן בעיני

מורות העתים מאי

שופט עיר צפת הנקרא קאדי והמציאות הן היה עיי שמסר לו כל מעות הכולל שהיה בעת ההוא תחת ידו כדי להחיות את נפשו וכל מי שהיה בחצירו או התקרבו לו העיר למצוא ישמעאל ממכרנו ומצאנו אחר הנק' אבער והוא היה סרסור בינינו על כל הסחורות שהיהודים היו צריכים לקנות והיה משתכר עיי הרבה אז קרבנו אצלו לאמר הלא טוב לכם שבתינופה עיי היה לנו מעיר לעזור בזה ולהביאנו בשלוי (הקאדי) של העיר לחצר שבו הרב מיה' גרשון הנז' אולי יהיה גם למחסה ולמסתור מן השוללים ויעש כן הישמעאל והלך איתנו אל (הקאדי) ובהיותו בדרך נהפך לבו בקרבו כאלו אינו מכיר אותנו ועוד נתחברו אתו כמה שוללים ויחפשו אותנו ויגזלו את כל אשר מצאו אצלנו וילכו להם ונשארו במבוכה גדולה: אז הלכנו בעצמינו בפחי נפש אל העיר וכאשר באנו ברחוב מרחץ התוגרמים ראינו שוללים עומדים על גדות כיהם (כמנהגם לעמוד על הגנות) וכלי זינם היה בידם ויאמרו שמעו יהודים רוצים אני דנקים בכס ויטס לבנינו והיה דמים ונבך ונתחנן לפניהם ברמעה וכצעקה עד לב השמים אז מצאנו הן בעיניהם ורפו ידיהם מאתנו והלכנו מהם בחיש ומהר אל חוץ העיר להחבא ונבוא בחורבה אחת חוץ לעיר ויהי בעוד כמה שעות נודע להשוללים שבחורבה זו נמצאו יהודים מתחבאי' ובוודאי אתם נמצאו רכוש רב אז הלכו לבוא אלינו לעשו' בנו כרצונם: וידינו כראותינו שהם באים אלינו לכרותינו ברחנו משם אל ראש הר אחר שיש שם חורבה גדולה ושעריה ברזל ויש שם גיב שני באורות מים ונבוא שם תחילה חלילה ובלילה היה לנו צער גדול מן הקיר הגדול ההוא שם מן הטל כמיש יעקב וקרח בלילה היינו מפני רבוי הטל הנמצא שם בלילה ובהודש סיון הלילה גדולה שם מלבד שהיה צר לנו דשמוע' נודע הששון ושמחה שעשו השוללים בהעיר מכל השנה הרב ששללו מהיהודים כי קודם שמחתם נשמע למרחוק:

והנה הרבני מ' יעקב הירש ממאהליב ואתו חכם ספרדי אחר א' סגור פתח חצרם והעלו הרבה אבנים על ראש גג בתיהם ועלו על הגג כדי להשיך באבנים על כל הקרב אל חצרם או חרה את השוללים וירי הנודים בקנה השרפה ודרכו את חכם הספרדי ולר' יעקב הירש עשו דבורות ופצעים ואח"כ נכנסו תוך החצר ושללו ובזזו כל הנמצא וגם בגדי המחים פשטו ושמאו כל הנשים שנמצאו בחצר כל זאת עשו בלילה ההוא שהיינו על התר: **ובמקום** הצדק דהיינו בבה"מ דעיר צפת אשר החביאו בו כמה וכמה זקנים וזקנות נפלו עליהם והכוס מכף דגל עד ראש בכמה אכזריות רעה ובתוכם היה הרב המגיד טיקס סאטנאב והרב מפייטמקאווע ועוד כמה זקנים בני תורה שלא יכלו לברוח עמדו עליהם והכים במכות משיגות באכזריות גדולה מאד והנה גם נרדף נעשה שם להרבני מ' משה מאנטפאלויא כי הוא היה נחבא שם בבה"מ תוך הבימה בחלל שהיו תחת מקום שקוף בתורה והשוללים נפצו חרבם תוך אותו החור ודקרו בכל המקומות אולי נמצא שם איש ועיי דקרו תוך בגדי מ' משה הנז' והוא נמלט מחת ידם שלא הלכה החרב עלי גופו ונמלט מידם ועוד כמה כ"ס חרסו עד היסוד בה וגם בה"מ של הרב דקיס (ווצלציקס) שרפו באש התקרה שלו כיו עשו בלילה הזאת וקרעו כל ספרי התורות שמצאו:

ובעת ההיא החריבו בית הרפוס שעשה הרב החשוב המושלם מוה"ר ישראל ב"ק
בגליל העליון דהיינו צפת והשחיתו כל הספרים שמצאו אצלו וכן
הספרים שמצאו בצפת אצל היהודים השחיתו וכל הטליתות ותפילין שלהם גם
את ר' ישראל הכו מאד מאד ע"כ חלה את רגליו:

כשמוע הרב ר' ישראל בעל מחבר ס' תקלין חרתין בהיותו יושב בכפר עין
יותים שנקרו את עין הרב מ' נתן נטע הנ"ל ויהרר המעשים שהגדילו
נעשית בעיר צפת אז ביקש וחפציר מאת הישעמאלים דכפר עין זתים וגם יהודים
הרבה לבשו בגדי ישמעאיים וילכו כולם אל עיר צפת להביא משם היהודי החולים
והפצועי וגם אולי עדיין נמצא מעות הכולל הם יקחו משם להביאם לכאן ומצאו
חן בעיניהם וישמעו לעצתם וילכו לשם ולא מצאו הכסף כי כבר נלקח ויקחו את
החולים שמצאו והביאם לכפר עין זתים, כל החולים שהיו להם כח לרכוב על החמור;
והנה אנחנו יושבי והר בחירבה הנ"ל בערך שש מאות איש ויתר העם נתפזרו
ולא נירע מקומם איה איפו ולא ידעו איש מאשתו ומבניו, והיו בינינו הרבה
יונקי שדים בלא אמם שלא טעמו כלום זה כמה ימים ע"כ נחר גרונם, ולשונם
לחנם דבקה, וחיו עד אור הבוקר ושלחנו מאתנו כמה אנשים אל העיר לדעת
מה נעשה בה ובררנו את ר' ליב כהן ואת ר' שלום חייט כהיות שהם מבנינו בטיב
לשונם בטיב ויכילים ג"כ לדב' היטב, וגם יש להם מכירים מן הישמעאלים שהיו
תופרים להם בגדים שלהם ויהי כבואם העיר שמעו ששכריו עם הגנות וברחובות
יתנו קולם ודברי שלום לאמר תמן (ר"ל שתמה הגזירה) ויטהרו וישיבו לנו דבר
לאמר שלום לכו ונשובה העירה ונשוב העיר ונבוא סמוך להעיר עמנו שם עד
נדך עוד לדרוש בעיר מה יעשה בה ואך אני עם ר' ליב כהן ובקש ממני שאלך
אל תוך החצר שביתו כי לראות מה נעשה בביתו ולא רציתי רק להכתי עם ר' ליב
לחצירו כי הוא מבין לדבר כלשונם ואני איני מבין היטב ואולי יקרא דבר ולא
אדע מה לדבר. ונאני לחצר ר' ליב כהן והנה הוא חרב מחרב וחפשוני
אולי נמצא שם טפית או תפילין ולא נמצא, ור' ליב הנ"ל מצא בדרך מטה יפה
מצופה ראשו בכסף ויאהז המטה בידו ועמד חוץ מביתו לתקן החזין שלו ואנחנו
היינו תוך הבית, והנה שמענו שר' ליב הנ"ל צועק בקול מר, שא' ביקש לקחת
ממנו המטה הזה ולא רצה ליתן לו לאמר הוא כבר הכריזו תמן והם לא השניחו
על דבריו ויצאנו חוץ לראות מה המעשה ובראות השולל אותי פנה אלי והכני
מכה ופצוע ואברח סמנו וירדף אחרי ויפגעני ישמעאל שהכריז תמן ויאמר לרודפי
הרף ממני הלא תראה כי מאימה אין אחי ויורף ממני ובקשתי את ישמעאל המכריז
הלו שילך עמי לחצר ר' ליב כהן להצילו מן המכים איתו ויירך אותי ויהי בדרך
החחיל לבקש ממני שאתן לו מעות ובאמת היה אצלי בכתי רגלים כמה רענרדעך,
ע"כ השטטתי את עצמי מפני ואך אל יתר העם שעמדו סמוך לעיר לדעת שלום
העיר, ובראות ר' ליב כהן שאני ברחתי והשולל רדף אחרי ע"כ לקח כל בני ביתו
וגם זונתו ויבחרו לבית נוצרי להתחבא אצלו כי הנוצרים המה אנשים טובים,
וישאלו מכתם אנשים על אודותי ובא בתור אחר ואמר שראה שהשולל רדפני או
אמר בוראי שהרגני השולל, ובקשה אשתי את ר' ליב כהן לחפשוני אולי ימצא
גופי ע"כ ויודע לר' ליב שאני אצל יתר העם מחוץ לעיר:

ואנחנו שהיינו סמוך לעיר ראינו שהכריז הוא שקר כי לא היה בהם כמת פולם

מורות העתים מאי

או ביקשנו מהיטעמאלים שהכריזו תמן שהמה ילכו אתנו לשמרנו עדי
נבוא אל חצר (הקרי) בעיר צפת (הוא השר שלהם בעניני התפלה ועבודתם)
להביאנו אל הרב החסיד מ' גרשון מרגליות ויבאנו לשם :

וידע הרב ר' ליב כהן שאני אצל (הקרי) אז בא הוא אל חצר (הקרי) ויקחני
משם לבוא אתי אל בית הנוצרי אל אשתו, וגם לקח את ר' אליעזר חזן
הקרלין כי אתו היה ילד תינוק קטן שלא ינק זה כמה כי אשתו היתה אצל הנוצרי
וביה באנו לחצר הנוצרים וישמח לבכנו איש על ביתו שביה כולנו חיים ונספר
איש לאיש כל המצאות איתו :

וידע בעיר שתי שעות בהיותנו שם בחצר הנוצרים בא לפנינו ר' אברהם ברוך
לאמר באשר שהשוללים שמעו ששלשה יהודים דחינו חכם שמעיה, ועוד שני
אנשים אשכנזים הלכו אתו להודיע (להקנואל) מהמעשים שעשו ביהודים ויאמרו
למסור להם אנשים ההם ואם לא נססור בידם שלשה אנשים הללו אזי אחת דתם
להשמיר את כל היהודים שנמצאו בעיר ע"כ נסחר לברוח לחצר הקרי אל יתר
היהודים שהיו שם מכבר לערך כאלף איש, ונשמע לו ונברח כולנו לחצר הנוצרים
אל חצר הקארי :

וידע בבאנו שמה והנה השער סגור ואשה אחת מאנשי חצר הקארי עמדה לפני
השער לשמור ולא עזבה אותנו לכנס בו, ותרא האשה השומ' את החצר על צואר
ריבה אחת משלנו מחרו א' של ברוסטיין ותחטוף אותו הסחרו ובקשה לנתקו והחוט
הי' חזק ע"כ חטף החוט את בשר הצואר של התינוקת וחצק בקול מר מאד, וישמע
הקול תוך החצר ויפתחו השער ונבוא כולנו א' תוך החצר ולנו שם לילה א', ביום
המחרת שמענו לאמר שאשה אחת בצפת נתנה חפצים הרבה לאחר מהשוללים
להציל את נפשה ועל כמחן הזה הכיאה האשה הנ"ל אתה את האשה הצדקנית
המפורסמת מ' שרה בת הרב הגאון מוה' יהושע שהיה רב בק"ק פינסק להחבא,
והנה השולל מתנכר אף כי לקח מה שלקח גם הכביחים, שלא יאונה להם רע אף
ע"כ רצה לאנסם, ויצר לנו מאד, ונשלחה מאהנו כמה אנשים ללך ולפרוהם
מיד ופדאו אותם בעד ארבעה רענדליך והביאום לחצר הקארי להיות אתנו :

וידע ביום השלישי מהתחלת המכונה אצל הגחם סכלינו וכמה אנשים לא היה
מה לאכול, ובקש הרב החסיד ר' גרשון מרגלית את הקארי שישלח א'
מאנשיו לקנות בעיר חררות הנאפות ע"ג גחלים הנקרא אצלים (פיתא) משקלם
א' רבע, כן עשה והביא ויחלק לאיש פיתא אחת כבקר ופיתא אחת כערב :
וידע ביום החמישי מעת שבאנו לחצר הקארי אמר הקארי שרע עליו המעשה
שיעמדו כ"כ יהודים תוך החצר שהוא שיכן בו. ע"כ גזר אומר שהרב החסיד
ר' גרשון עם סיעתו ישארו בחצרו והרב החסיד אלקי המפורסם ר' אברהם בער
מאכרוץ וסייעתו והפרושים הנמצאים בחצרו ילכו להם אל תוך החורבה שעל
ההר חוץ לצפת שישבנו בו בתחלה. והוכרחנו לעשות כן, והלכנו אל החורבה
הג"ל והיה בנו כמה מאות יהודים ונשב שם כמה שבועות אבל פחדנו לילת יום
אולי יפלו עלינו והרב החסיד ר' אברהם בער מאכרוץ הג"ל חזק עמנו. והיה
מאכלינו כל יום פיתא א' כבקר ופיתא א' כערב לכל איזא ובשבת היו מחלקי
עוד ג' בצלים לכל א' בצל אחד לכל סעודה. ואף שהרב ר' אברהם הג"ל נשאר
ג' :

נקי מנכסיו ואפילו כהונת לא השאירו לו השוללים עד ששחיו לו כתנית מאכריה
 אעפ"כ היה מחלק מכל מה שהיה לו למונותיו הן משמן והן מלחם, וראינו בכל
 יום השנחה ה' עלינו לטיבה שאף שראינו שרעתם היה לבא עלינו היו חוזרים לאחור:
 על ראש ההר שם ישכנו, גם בכינו בזכרנו ריבוי הסית שהיו בביכ של צפת
 ע"כ נדרתי א' רענדל מן המעות שנותר לי לתת לא' מאנשי (הקאדי) שילך
 אתנו לבתי בחיכ לראות מה נעשה בסית ואם נמצאו נקחם אתנו ואע"כ וילך
 א' (מקאדי) אתי ונלוח לנגם כן לילך לבהיכ הרבני המופלג מ' דוד מסאהלעב
 והוא ה' תחילה איש עשיר ותמים במעשיו והשוללים העמידוהו ריקם רק כר'
 כנפות שלו הלך, גם הלך אתנו ר' שלום חיים הזקן כי הוא היה לו כמה ישמעאלים
 מכוריו שהוא היה תופר להם הבגדים, וגם היה בקי בטיב לשונם ובאנו לבתי בהיכ,
 (שייג ביכ היו כצפת) כי היו שם לערך חמש מאות סית לכר מסית של הרב
 הנאון מהר"י אבוהב וצ"ל שהיה עומד בבהיכ של האר"י לוריא ז"ל, ולא היו
 קוראין בה רק כחג שכינות, ויהי כביאנו שמה ונראה גודל החורבן והשטמה שעשו
 לכל הבהיכ, והסית נופלים בארץ קרועים ונכך ונקרע בגדינו מגודל הצער שכן
 עשו בכל הביכ עיר ראינו שעשו מהיריעות מנעלים, וסינר של נפחים, או
 לעינים שכך רואות, זו תורה זו שכרה' וסית של מהר"י אבוהב שנעשה לה כמה
 פעמים נסים עתה נלכדה בשחיתותם ויקרעו לגליונות, וגם הסית שהיתה בבהיכ
 שנחצר שעל קבר רשבי בכפר מיראן גם היא נקרעה, ונקרא בשם ה' א' שמים
 לא לנו כי לשמך תן כבודי ואספנו יריעות שמצאנו ברחובות קריה בראש כל חוצות,
 הכל הנחנו באהיך זכרה לי אלוה לטיבה:

ויהי כאשר חזרנו ליתר עמנו אשר כחורבה על ההר פגע בנו א' השוללים וחרבו
 שופה בידו, ויתן החרב על צוואר ר' שלום חיים שהלך אתי ורצה להסיר את
 ראשו מעליו, ואף שהלך א' מאנשי (הקאדי) אתנו וצעק עליו אבל לא שמע לו
 בזה ויתחנן לו ר' שלום לאמר זכר נא שכמה פעמים הייתי תופר לך בגדים והיית
 אורב אותי ואיך נהפכת לי לשונא על מה כי מעות אין לי, גם ראה כי זקנתי
 ואסות על מסתי, ולמה המיתני, אז רפתה רוחו ממנו ונלך מאתו, ויהי כאשר
 באנו לרחוב פוליש שמענו קול מר צידח, אחינו ב"י הוציאנו מזה ונלך עד מקום
 תחנותי והנה איש שוכב תוך האשפה עד צווארו ורצינו ליקח אותו פשם ראינו
 שהוא סיכה ברנליו ואינו יכול לידך ואז הלכנו מאתו בחיש ומהר כרי להגיד
 להרב החסיד איש אלקי רבי אברהם בער שהיה אתנו וישלח כמה אנשים ויביאוהו
 על חמור אך בעיר ג' ימים מת בהר, עיד כמה וכמה אנשים שחיו אצלינו מתו
 מפני הפחד והמורא שנפל עליהם ועלינו, וישאלו לנו מה נעשה בסית ונספר להם
 מה שראינו סית קרועים מינחים בראש כל חוצות ושנעשו מהם מנעלים וסינורי
 הנפחים, והתפילין קרעו והרצועות לקחו משם לקשור השקים, ומטליתים עשו
 אבנטים לגופם וספרי התלמוד קרעו היטב ובכל רחוב ראינו שבאו שם אנשי
 כפרים עם חמורים ולוקחים הבית והנגדים וכל כלי היהודים הכל שלחו לבני
 הכפרים, והשוללים היו עומדים בבתים ושיגרים הבתים אילו ימצאו מחבואות
 שם היהודים שהחבואו איש בביתו כסף או זהב, וכאשר מצאו תיבה עם הפצים
 היו מריבים זה עם זה כי לא יכלו לחלק כזה ע"כ חרבו בתי היהודים עד היסוד בה:
 ויהי כאשר שמעו יושבי פגריח את אשר עשו השוללים בצפת אף הם רצו להחרוב

מורות תעתיב מא"י

היהודים שבמכריה ונתפשו אהם ליתן להם מאה כיסים מעות (יהכים הוא חמשה מאות זהובים פולש) ואעפ"כ פחדו על נפשם כי בכל יום היו מתחרטים ורוצים לשדוד בהם עד סוף ליל יום שנאו הפלשתים דצפת ולמכריה כמ"ש בסמוך: והנה השוללים פחדו לנפשם מפני שאר שכניהם פן יתקנאו בהם על כל השלל הגדול שלקחו מהיהודים אולי יפלו עליהם ליקח מהם, ויתיעצו להפחידם ולהראות שהמה רבים וחזקים ויש להם כלי מלחמה, או סררו צבא מלחמה ולקחו להם סדינין של היהודים ועשו להם נ' דגלים כדגלי הצבא, ולקחו שקאוועראדעס היינו מחבות של ברזל ושל נחושת דהקיש עליהן במקלות כמו בהופים ולהשמיע קול רעש וכידם נשאו קנה השריפה, ובכל יום שבתון דהיינו ביום יא"ו שלני יום שבאים השכנים מסביב ליום השיק או היו הילכים ושנים בשיקים וברחובות כמה פעמים וכל א' רחוק זה מזה כדי להראות כעם רב, ובאמצע הרחוב עשו להם אוהל ממחצלות של היהודים ויתרו עליו כלי זינם ודגליהם למען יפחדו מהם כדי לקחת מהם ממה ששללו, ואעפ"כ בדולה היו לנים על הגנות שלהם לראות אולי באים צבא מלחמה עליהם, וסמוך לעיר יורפס העמידו צופים על גג הצופים והנג הזה הוא מימות יוסף בן נוריון, לראות פן יבואו עליהם:

אחר שלשה שבועות שליינו בחורבת ההר הנ"ל אנחנו כת הפרושים נסענו מזה ללכת לכפר עין ויתים כדי להתאחד עם הרב ר' ישראל בעל המחבר ה"ת, והחסיד ר' אברהם בער עם כולל החסידים עדיין נשארו מתחבאים שם, והנה שם אצל כפר עין ויתים קבורים שם כמה חנאים דהיינו ר' אלעאי, ור' יהודה ב"ר אלעאי, ור' כרוספדאי ובכל יום ויום הלכנו להתפלל על קבריהם שירחם ה' על שארית הנשארה, ובי"ה שהצילנו מידם מאז והיה שם בכפר הנ"ל מעין טוב וישבנו שם אצל המעין ואף גם זאת כפחד וכמורא:

לאחר ר' שבועי מאת התחלת המעשה הרע הזאת נשלחו חיל צבא פלשתים משר של מצרים לנקום מהשוררים דצפת ומן השוללים דמכריה ולנקים מהם את דמעת עשוקי' ועליה היו שני שרי צבא, ועמדו רחוק מצפת מהלך יום אחד והלך (הקארי) אצלם ועשה שלום עמהם, וגם אנשי העיר גם סוחריה וכו' נענייה רצו ניכ להשלים עמם, אך עזי נפש שבוער לא רצו להשלים אהם, ונשתהה הדבר שבועה ימים שדחים מיום אל יום כלך ושוב:

ידיי כמלאת שלשים ושלשה ימים מהתחלת המביכה הגדולה יצאו מוכי העיר להשלים עם השרים הנ"ל ואז החזוקי על עזי הנפש שבוער לעשות מלחמה וקרבו והכריחו ליהודים שיעזרו אותם להוליך להם שני כלי נשק הנקרא (קאנאן) וליהעמרים על המגדרים כדי להלחם נגד חיל הפלישתים, ובתוכם היה הרב רבי מרדכי שפינסק גם כן וכל היהודים שהיו בחירכה שעל ראש ההר הבריתו משם כדי להלחם משם גם כן, והיהודים שהיו בחורכה הלכו אל חצר שהיה בו הרב בית יוסף, אך כיו לא הועיל למו כי מיד שהכניסו מוכי העיר את שרי הפלשתים לא נפלה עליהם אימה ופחד והשמינו את עצמן בחירין וכסדקין, והשהים המה ראו כן תמהו אך החריבו העיר עד להשחית ויצו ויעבירו קול בכל העיר שכל היהודים ישיבו להם איש איש לביתו ולחצרו בלי פחד, אז יצאו העם שהיו באיזה מחכאים ויבאו, ניכ אל החצר שהי' רר בו הרב ב"י וכולל הפרושים היו עדיין בעין ויתים, כי עדיין היו יראי' לשוב לבתיהם מחמת כי ראו שהחיל הוא מעם כי לא הי' רק חשש מאות:

ובאשר

וכאשר ראו העוים כי החיל המה רק חמש מאות רצו אתם להלחם בו, מיד הכנים השד עיד, אף איש חיל פלשתים או רפתה רוחם ונתבהלו והלכו בפחי נפש, אז היה מכריו השר, שכל מי שגזל את היהודים ישיב לו רכושו ואם לא ענוש יענש, אבל הם לא עשו כן רק הנסכוה החזירו וכל בנר טוב לא רצו להחזיר וכמה הוכו במכות אכזריות אעפ"כ לא רצו להחזיר, גם שלשה עשר מהם שהם היו ראשי השוללים הוליכום למקום המשפט (היה עכו) כדי לדונם, ודנו אותם שם במיתות אכזריות כראוי להם, וגם המושל מצפת אשר הי' בעצת השוללים הומת והושלך גופו חוץ לחומת עכו:

והנה ריירי חברון לא רצו לשמוע בקול השר של מצרים כמו אנשי שכם שעשו בירושלים כמסל' בא עתה עליהם לסלחמה וכאשר גבר נתן רשות לחילו לכו העיר חברון ששה שעות ע"כ שתו כום ההרעלה ג"כ היהודים שבחברון והושללו אז וגם סמאו כל הנשים שמצאו, ולא נשארו להם כ"א מה שהי' במחבואות: **והנה** בעה שכאו ג"כ חיל שר של מצרים לירושלים לבטל השוללים, אז נהרג הרב המיפלג מה' יוסף מלאדי מאנשי חיל אחר וישם דמי מלחמה בשלום כי בא אחר מאנשי החיל אל פתח שר ר' יוסף הנ"ל וינקש על הדלת לאמר פתח ויהי כאשר פתח לו הרגו בקנה השרפה והלך ומאומ' לא לקח, וחסדי ה' היו על יתר עם ישראל שלא הי' להם שום היוק כלל:

ובשבעה עשר בתמוז בכינו על אכילות ישנה גם בכינו על השמועה כי באה שהעיר חברון נחרבה עוד הפעם שעי' שהחיל של שר הצבא שללו את השוללים אז שללו ג"כ את היהודי' שבחברון ומסאו הנשים שמצאו כהשש שעות שניחן להם וספרם הרב הגדול מה' ישראל בעל המחבר ת"ח וס' פאת שולחן, אחינו ב"י אם באתי לפרש כל התלאות אשר היתקצר היריעה וכל איש עליו יסר ושערו עליו חסמר, אך בלי העמים על איש קורא את עמי מלהאריך אשמור בלי לספר את אשר עליהם עברי כי עיד חזון למועד לדבר, אחי' בשנת תקצ"ז כ"ד בחורש סכת שפך כאש חסתי והגעש יתרעש הארץ רעש גדול מאוד בעיר צפת ובמכניה (ולא כמו שמדמין הרמין שהתבקעה הארץ לא, אלא היא מתנענעה כמו שסניע הסוס את עורו) ונפלו הכיפית של דבתים על היושבים בה ונעשו בתיהם קבריהם ויותר היה קשה על הבתים שעל ההרים, אבל אנשים אשר על פני חוץ אין דבר רע להם, לערך שני אלפים כ"א מתו בשני עירות אלו והרבה כ"א נעשו בעלי מומין ובעלי יסורים קשין וחמרו אברים והרבה מיושבי בהמ"ד מתו בטלית ותפילין ובתוכם היה הרב החסיד ר' אליעזר מסלונים והרב ר' יוסף מצערקאב ור' דוד מוויסאקע דליטא ונמכריו נהרג הרב החסיד ר' דוד הקטן וסדר תפלתו הי' כסדר ר' עקיבא מניחו בזוית: והוכו כל אלה בירעי ומכירי שהמה ממדינתנו מלכר מספרדים וגם מחסידים גדולים וטובים אשר נהרגו שמה הקצר היריעה מהכיל, ובתוכם היתה ג"כ האשה החסידה מ' שרה בת הרב הנאון מה"ר יהושע ז"ל שהי' רב בק"ק פינסק שנהרגה הוך ביהה כרי היא להזכירה ביחידות מפני רוב מעשיה הטובים ורוב צדקותיה ופיוכותיה שרבות לכל אדם הן כמדינתנו והן בא"י, אשת הרב הגביר המפורסם המנוח מ' צבי הירש חיים מק"ק מעוריק דמדנית פולין על זה הי' דוה לבנו ליזה ויום תדמע עינינו כי הפניע בהם עין בולנו ומשמים ירחשו עלינו והשרירים התחזקו והוציאו כמה אימים כדי להמציא את כמה נהרגין מתוך ההפכה ולקוברם כראוי

לרע אבריהם:

קר

מורות העתים מאי

סול נהי נשמע מציון

הנה נשנוי עם סופר מהיר לעורר קינים והנה ולכתוב בספר להטון לא ידעו
ספר, ויחן פיהו בעפר והיודע ספר המה יעשו מספר כתנים, העם היושב
בה עונים, אף כי אנחנו שצללנו במים אדירים בחיל חונים על פמירת הרב
הגאון הגדול המפידם מ' חיים בהרב מוה' אביגדור וצליחה מקיץ פינסק
שלשלת היוחסין שמת על מנתו ואני הייתי מבני מדרשו אשר במעמ זמן שהי'
באין הראה טוב בעמלו הן בלימודי הישיבות שתיקן הן בפרעון חובות שהי'
סאו על היהודים שבארץ והוא קצץ ופרע יותר מחצי ומיד אחר מותו נמס כל
לב על השמועה כי באה כי הצדיק נאסף מפני הרעה :

אני לי אמרה ארץ הקדושה ואני לי אמרה נפשי,
כי בביתך הנה שמחת מלאחי, איש מאת ח' קניתי,
ראח חיים בכל כח עמלת, וישיבות להגדיל תורה עמלת,
כסף על יד ע"י קבצת בעדנו, יד נושי מביתי לא יגדנו,
ואף גם זאת, עמלת בתורה בכל עת, ביתר שאת
אדם ילוד אשה קצר ימים, שבע רוגז ופנים נזעמים,
כי בשמנת עשר שבועות עלת עד חוג שמים, כסה חורו ואור נפיו.

ועוד הרבה צדיקים הלכו בעד עדיים,
ביאתך אל ארצו היה שפיר, עתה גדול כים שפיר,
סעו המה למנוחות שאננות, ואותנו עזבו לאנחות,
מי אחרי מותו האניתי ואניתי חרב, מפני הרעש והחרב,
אז אמרנו כי הצדיק נאסף מפני הרעה, ואל השמועה כי באה,
יושביה ברחו מהרה, בבקר אמרה מי יתן ערב,

אוי מי יגן בעדינו, בלתי אל ח' ענינו,
אני שמים אראה ישועתך בימינו, ע"י מלאך הכרית מיומים חיינו
יהיו מחיר נכלה בחיים, ואז נשמה כולנו,

אחר החורבן והשטמה הנעשה בארץ, ערום נותרתי בלי לבוש ובלא שלית ותפילין. גם ראיתי
שאי אפשר לי עוד להתפרנס שם אז חתיר לי הרב רבי ישראל בעה"ס מסר ח"ה וספר
שאת השלחן לבסוע לחיל כסבאר באגרה שבידי מחרב הנל. גם בעת החית נסע מא"י חרב מ'
נתן נסע בהרב החסיד המקובל מ' מענדל וצלליה וצוה לי ר' ישראל להתחבר עם ר' נסע הנל
ליסע לחיל ולהודיע ליחר אחינו שבח"ל את התלאת מאנשי ארצנו כדי לרחם עליה. גם חרב
הגביר המפורס' במעלות חרוטות שלו בצדקתו שהי' עושה לכל מי שמריתו לורי' ספחאליב
נסע מירושלים לח"ל הוא הטיב עמנו בכל הדרך חילו בהיותנו בספינת ה' מהר שיחיה לכולנו
על הספינת שופר בריה. ובסוכות יהי לנו סוכה ופרנס כל צרכנו עד עיר ארעס ע"כ הטיבתי
לסוכים כוח ובכא. על ראש גברא יקרא הרב הסופר המושלם כבוד שמו מ' אברהם דוד במ'
יחורא שפרששונר מוולנא אשר היטיב עמי וגבר עלי חסדו בעת שהייתי בקיץ ארעס וכל
העופקים בצרכי עמנו ישראל בעת כזאת משכורתי יתי' שלימה וחינו מיופיים. כל הכחוב
לחיים בירושלים :

מלים חקק ראשון

חלם שני ספר עלית הארץ

נסרא שמו כי בו יבואר סדר עלית הארץ ופרמי נסיעתה לכל מי שירצה לידע דרך כיאתה
וגם על שם מקומות המעולים שבה כגון הר הבית, וחמנות הר הבית כאשר הוא עכשיו, וגם

מורות העתים מאי

קברי הצדיקים אשר בארץ חמא, וחנה גדולים צדיקים במיתתן יחד מבחייהם וע"כ חולכים לחתפלל שם תמיד. גם מנהגם בשמחה בעשות הכצות:

גם על שם מעלת הארץ, ופירותיה הטובים הנמצאים בה והמקח מכל מין ומין גם מיני מטבעי כסף וכל חסידים הנמצאים בה לצורך האדם ומיני מעינות שנמצאים בה וכמה מיני לשונות נצרך לחישוב בה להבין בהם היטב:

למען דעת כל עמי הארץ את הדרך אשר ילכו בה לארץ ישראל בית קברות אבותינו, לדרוש את שלום ירושלים עיר צדקנו אשר כל זה עזרנו לנסוע לה לקיים נדרי אשר נדרתי בעת (התלעריעה) ר"ל שהיה פה לאמר כאשר יצילני ה' מן המות הזה אך להתפלל על קברות אבותינו הקדושים, ולהתענג באוירת המהור ולקבוע עצמי על החירה והעבודה ואף צדור כספי לקחתי בידי ע"כ אכתוב מסדר נסיעתי מהחל עד כלה, מי ומי ירצו לנסוע ממני יראו וכן יעשו בראש חרש ניסן תקצ"ג לפ"ק בא הפראספארם שלי לידי מאת האוואייני נובערנאמאר קניאז דאנגארקאווי ה' יתן לו ברכה וחיים, ונכתב כפי צווי הקסר ירום הודו, רחיינו שמנמט לבי לנסוע לשם כדי להתפלל על קברי אבות או שמתי דרך לפעמי מקק קאסניץ ריט' עם בני אישי ביתי בעריה המיו דהאי שתא תקציג ובעזרת באנו בשלום לקק אדעם בדי שבועות, ומצאנו שם ספינה מארץ אימליא ואף כי ה' יוכלתי ליסע בספינה פאראוויי ולא רציתי לנסוע עליה מכמה טעמים א' שאינה חולכת רק עד סמאטבול ולא להלן, ב' שצריך לשלם ג"כ בעד החפצים והמטלטלים שיש לבני איש דבר: אבל כל הספינות יוכלו לנסוע עד למרחוק אף לאי מסש גם אין צריך לשלם בעד החפצים והמטלטלים ש' הולך בספינה אך צריך לראות שלא תהיה ספינה ישנה, והרצוה לנסוע לעיר הקדושה ירושלים יפרש עם בעל הספינה שיביאנו עד ים יפו, והרצוה לבא לצפת או לשבריא יתנה עם הספן להביאו לים של חיפה, ואף אם יורמן לו ספינה לבאויורוד ג"כ טוב כי משם יוכל לבא לארץ בלא ספינה רק דרך יבשה, וכן אם יורמן לו ספינה לצור או לצידון ג"כ הוא טוב כי משם ג"כ יכולין לבא לארץ ע"י יבשה, ושכרתי הספינה שכאה (מאמליה) עד אי בחמשה אדומים בעד כל נפש ובעד ילדים הפחות משנים עשר שנה ב' נחשבו לאחר ונתתי לו חצי שכרה שם באדעם והמותר יותן לו בעת רדת מהספינה: גם התנינו עם בעל הספינה להספיקנו כל ימי היותינו בספינה בעצים ובמים אך יותר טוב לקנות א' מרה גחלים ולקנות (פאיערקע) באדעם רבשל על זה כפי צרכו ובעת צרכו וקודם שישיכנו על הספינה ציוה עלינו בעל הספינה לקנות שם באדעם כל איש לעצמו למאכלו לחם הנקרא (גאלעמין) וגם (מאקראנס) כדי שיהי מוכן מה לבשל די צורך חודש גם לקנות מיני מרקחת כדי להשיב נפש איש ואיש, כי מי אשר לא הורגל בעברו בים ובאירו יחלש לבו וכחו ולא רצינו לנסוע עד אחד מ' באב ספני שהמה ימי דין לנו, ע"כ עמדנו עד עשרה בחודש ואז באותה הנסיעה ה' בנו שמינים יהודים, גם ב' ס"ת ושוחט אחד ר' שלמה מוילנא:

יירי יום ואז עשיק עשרה בחדש מנחם אך ה' התחלת נסיעתנו בספינה ובערב קבלנו שם שבת בשמחה רבה ובלילה היתה רוח חזקה מאד ע"כ התחילה הספינה לירך בכהירות רב פאר והי' רומה לנו שהעולם מתגלגל כשכור וכל א' הקיא מאד ונהי' כשיכב בראש חבל, וכל מיני מרקחת לא הועילו לנו לרפואה ובבקר

מורות העתים מאי

ובבקר כמעט לא החפילנו מפני גדול החולשה שהי' בנו וכך היינו עד יום א' בשבת וגם כל כלי חרס שהיו לנו נשברו מכח נדנוד של הספינה שהי' נעה ונדה למאד, וכל החפצים הטובאים שמה בספינה כגון הארמאטין וחביות של מים המוכן לצורך האדם הכל נקשרו אל דופני הספינה שלא יתגלגלו ממקומם, ואשתי מרת ציפה נעשית חולנית מפני זה, ובקשתי את הקפעטאן להעלותה מתחת הספינה אל ראשה כדי לנשוב האויר הטוב ויעש כן וביה היה לה למשיב נפש כל זאת באנו בשלושה ימים הראשונים שהלכנו בספינה :

ידידי בריל שלישית היינו סמוך לסמאנבול, הי' רוח סערה, וגם הוצרכנו ליכך במקום צר במקום שהים הולך בין שני הרים גדולים שבשנה שעברה נשברה שם ספינה אחת שהרוח זרקה אל צד החר ונשברה וגם היה חושך גדול מאד אין רואה דרך לילך בו בטיב, ובאמצע הים אי' להשליך (האנקעריין) להעמיד הספינה במקום א' ואמר לנו הקאפיטען שאנחנו עומדים בסכנה ומה עשה לקח הוויילון מן הספינה כדי שתעמוד במקום אחר רק היא צפה עי' המים היך והיך ונצטק אל הי' בחזקה עד אור הבוקר ויעתר לנו הי' ויהי בבוקר הכיר הקאפיטן את הדרך הטוב וגם הרוח נח מועפו ונבוא עד עיר סמאמבול ויכנס הקאפיטן עצמו אל העיר לדעת אולי יש שם חיו מגפה ולא נסור אליה וחזר ואמר כעת אין רע בעיר ונסע אל עיר טאפינא היא עיר אחת (סהפערשטאטין) של סמאמבול והלך להראות הפראשטארטין שלנו אל מנסתר של הקירי' שלנו ויקח המנסתר אותם ונתן לנו אחרים הנכתבים בלשון הנהוג שם ומפני שהיה הולך שם בכל רחוב עי' דקחנו ספינה קטנה והלכנו לסמאמבול כדי לקנות צרכנו וקניתי רפואות בעד זוגתי : והנה העיר גדולה לאקים ויש בה מכל עם ועם הרבה ורבת המסחר חול גדול הן במשקה והן בפירות, והלשון שם על פי רוב הוא לשון ישמעאל ושם חלוק מכל ממכעות ומחלופים הרענולך כל המביא על סעית שלהם כמו שאכתוב עוד בסמוך :

ידידי כאשר נחעכבנו שם ט' ימים הלכתי להברה קרישא דשם לשאול על הספינה שנמבעה בשנה שעברה אם נמצאו יהודים שהיו שם כי שם הי' אז איש אחר מעיר מולדתי, ואמרו שלא נמצא רק ו' נפשות ונקברו אז ואח"כ נסענו בספינה בעיר סמאמבול נגד חצר מ"ך הישמעאלים וראינו כי כמה אדונים נמועים לפני חצרו באנו על (דארדינעל) הוא ים השחור והוא הולך בין הרים גדולים ונעשה עי' אלכסנדר סקדון ובחוף ההרים נגד הים קבועים (קאנאנען) הרכה ומסג' באנו אל הים התיכון והלכנו עליו ימים עשרה בלא ראות שום ישוב עיר אחי' הראה לנו הקאפיטאן עיר ציפיר והיא קרובה לאי מהלך ב' ימים משם באנו אל נמל חיפה היא עיר מאי רק אין שם יהודים ממדינתנו רק יהודים הנקראים פריינקען ויש להם כה"כ אחת וגם אנחנו התפלגנו שם, והיהודים הללו ככרו אותנו מאד בפירות טובים כגון חאנים ענבים רמונים :

ואמר הקאפעטאן מי בכס הרוצה ליסע לירושלים יקח כליו מספינה זאת לספינה ההולכת לירושלים על ים תרשיש, והנה בדעתי הי' ניכר לכא לירושלים אך יראתי לילך על ים תרשיש מפני שהים ההוא המים עצמן בלא רוח זורק את הספינות ההולכות בו מפני זרם המים, עוד מעט אחר מפני שגדולי והשובי שהיו בספינה רצו ליסע לצפת דווקא או למכריא דכן לא רציתי לפרוש מהם ונצט

ובאנו חיד העיר חיפה ברח' אלול, והראנו המראספארטין להקונאק, ומשם הולכים דרך היבשה לצפת או למכריא ומשם שלחנו אנרת אל הכולל שבצפת להיות שנמצאים זה אנשים חשיבים ע"כ ישלחו לנו איש מבין לשונם מהיהודים והוא יוקק לנו מה לשכיר חמורים או פרדות לבוא לצפת ויעשו כן : והנה דרך ב' שעות מחיפה אל הר הכרמל אשר היא סמוכה לים הלכנו שם אל מערת אליהו אשר היא הציבה בהר הכרמל והיא מערה גדולה ונמצא בה עריין כמה ספסלים מאבנים אשר ישבו עליהם הלמידיו והולכים שם להתפלל מכר האומות וכל ארא בעת לכת: משם כותב או חוקק שמו על הכותל וסבלנו תחילה ביום והלכנו ג"כ שם להתפלל ומצאנו שם הרבה יהודים ויהי כאשר החלנו להתפלל או התפילה היתה נובעת בפה ועינינו זולגות דמעי אשר מעולם לא התפללתי כן אז הבנתי כי ארמת קידש היא ונמ כתבנו שמנו על הכותל כניר : וכאשר בא היהודי א' מהכולל שבצפת שכר בעדנו חמורים כדי לרכוב עליהם וגמלים לשאת רכושינו ספני שהגמל הוא נכוח והרכוב עליו צריך להיות יושב בחיבה דתלוי עליו ע"כ טוב יותר לרכוב חמור וביום ג' לחידש אלול נסעה כל השיירה שלם לבוא אל עיר צפת בשלום, ובדילה עברנו את נחל קישין רוכבים, הבוקר איר ונכוא סמוך לעכו ובדילה שאחריו עברנו את מי מניד, וביום ואו אלול באנו עיר הקודש צפת בשלום :

העיר הק' צפת היתה אז (קודם הרעש והשלל שנעשה בה כמש"ל) עיר גדולה ונמצאו בה שני אלפי בעלי בתים והיו חמה מחולקים לארבעה כוללים כולל אחד הוא כולל הספרדים, וכולל א' כולל הפרושים וכולל א' כולל חסידים, וכל כולל יש לו מסינה. על כולל הפרושים ה' מסינה הרב הגאון ר' ישראל בע"ט סי' ת"ח פה"ט, ועל כולל החסידים ה' מסינה הרב החסיד ר' גרשון מרגליות מק"ק סקאלים, ועל כולל הספרדים ה' מסינה ר' אברהם אנהורי ס"ט ויש להם עוד כמה חכמים לכולל הספרדים, ועתה מקרוב בא לפה איש אלקי מוהר"ר אברהם בער מק"ק אברוק ונעשה ראש על כולל החסידים אשר ממדינת פולין, גם יש שם הרבה יהודים מארץ מערב הפנימי ומערב החיצון ויש להם רב הכולל ג"כ וכך כולל יש להם בחיב מיוחד ומנהג מיוחד לכל א' ואחר, יש בה שלשה עשר בחיב, ובהנכם יש שני בתי כנסיות שבתוכם ה"י מתפלל הארז"ל גם מנהגם כמו שראית, כס' הגאון ר' יעקב עמרין ז"ל להלות בכל בכ"ג שלהם קליפת ביצה מבת היענה גם נמצא שם מקוה (מסעין של הארז"ל) : גם נמצא שם חצר גדול נקרא חצר של הרב בית יוסף, גם נמצא בה בנין חומה שאומרים שהוא בהמ"ד של שם ועבר ושם קרוב לזה יש בנין חרב ונקרא מרחץ של יעקב אבינו :

העיר צפת היא עיר עומדת בשפוע ההר בחצי של צר הראש ולרגלי ההר היא בית עולם שלהם, והבתים נבנו מדרגית מדרגית ועליות של בתים שברחיב התחתון היא קרקע נגד הכתים שבמדרגה שניה וכן זה לזה עד למעלה והנה רחיב הראשון הוא רחיב הפרושים, ואחר כך למעלה הספרדים ואחר כך למעלה החסידים, וכל זה בצד ההר נגד הר תבור, ובסוף שיפוע ההר של עיר צפת הולך נחל מי מניד, ועומדים עליה ששה ריחים סמוכים זה אצל זה, ובצד מורח של ההר עומדת עיר של הישמעאלים ושמה סוואייקע והיא סמוך לעיר יורפת ששם נמצא מגדל נכיה שנעשה בימי יוסף בן גוריון לעמוד שם הצופה

מדות העתים מאי

הצופה ועיד חיות הרבה הנצרכים למלחמה :

גם בצפת נמצאו הרבה חיות של יהודים ושל ישמעאלים עם כל מיני סחורות, ויום השוק שלה הוא ביום ואי ואז מביאים שם למכור כל ממכר מבני הכפרים, לכך שבכל יום ויום הוא יום השוק לקנות פירות וירקות, וכל הרוצה מבני העיר לאפות פת חמה בכי נמצאים שם בהעיר שלשה (פורניות) (היינו חנויות גדולים) אצל יהודים עומדות להשכיר לכל הצריך לאפות, והמקח ששה גדולים לחורש בער נפש אחר וכן בעד כל א' שכני הבית ויכול לאפות בכל יום וגם על שבת ולא נמצא בשוק לקנות פת אפוי רק אצל פדמר ישמעאל יש דקה פת, גם סמוך לצפת יש שלשה מעיינות מיבות:

והבעתי דירתי בצפת ברחוב הפרושים בחצר של ר' זלמן כהן ובד"ר הזה יש בהיכ ובחיים ובית המרחץ אשר נעשה ע"י הרב ר' מענדל. נעשה הכל כפי מנהג מרחצאות שלנו החנוך הוא מאבנים כשלונו וגם יש שם אנדרות עם (לארבעה בלעמער) להביא ע"י החים עד הנף כמנהגינו כדי להויע אבל בשאר העירות אין שם כמו מרחץ היו רק כמנהג הישמעאלים מים חמים לכד' כדי לרחוץ בו, גם מנהג הפרושים דשם שבכל יום ויום אחר התפלה מניד הרב ר' ישראל בע"מ ס' ת"ח דף גמרא ופרשה חומש עם פ' רש"י ומנהגם הוא שהכהנים נושאים כפיהם בכי ורכים הולכים למקוה הארזיל, ובעשיית הלכנו להתפלל על קבר של רשבי לכפר מיראן, ובראש השנה התפללנו שם כמנהגנו פה ובחג הסוכות עשינו סוכות וכל אחד עיטר את סוכתו בתאנים ברימונים ומפני שבשנה שעברה היה שם שלג עשרה ימים ע"כ נתקלקלו האחרונים והיו האחרונים ביוקר דהיינו בעד כל אחרונ ג' זהובים, אך פה אחרונ כזה הוא שזה חמשה או ששה ר"כ ובערב סוכות הביאו הישמעאלים חבילות חבילות לרובין ירוקים ויפים הרבה על גבי חמירים ובוחרים היפים למצויה בעד ה' גדולים והשאר קונים לסכך הסוכה והדסים מביאים ג"כ הדסים בכי והוא כמו ערבות בכאן והנה בזרז וכן ערבות מביאים וע"כ היה לנו מכאן נחת שאין להגיד :

והנה אותה השנה מוצאי שביעית ה', ע"כ החל הרבר לבוא אל חוק עיר ירושלים ובעיר צפת ונפל ממנו רב עד החנוכה וחודות לה' שהצלנו מזה אותי ואת אשתי אך בני סת בעת ההיא וזכה להקבר באי ר"ח כסליו : ובכיה בכסליו הלכנו להתפלל על הנשמים לקבר חוני המעגל בכפר א' והלכנו עם הרב ר' ישראל בע"מ ת"ח והרב ר' חיים טוינסק הם היו רוכבי חמור ואנחנו הלכנו רגל, ובעת חזרנו לבתינו היה גשם ונתמלאו כל הבארות מים :

בר"ח אדר ראשון נתעצתי לילך לירושלים עה"ק להתפלל שם אצל כותר מערבי וכן על קברי הצדיקים אשר שם ונסע ונלך שיירה של כמה ביא ובלילה הראשונה לנו כל השיירה בכפר א' שנמצא שם קבר (יתרו) חותן משה ויש שם כמה מעיינות מיבות, ובליל השני לנו במערה א' סמוך לעיר עין ננים, וביום ג' באנו לשכם ועברנו בין הר גרזים דהר עיכל וראינו שעל הר גרזים נבנה חומה ודרים בה ישמעאלים, העיר שנת היא עיר גדולה מוקפת חומה מכותלי הבתים עצמם שנכנו זה אצל זה ע"כ המה כחומה ויש בה לערך ג' מנינים יהודים ב' מנינים ספרדים ומנין א' המה אשכנזים, וסביב לשכם יש מעיינות הרבה וריחיים של מים עומדות על מעיינות וסמוך לעיר

לעיר ראיתי שם חלקת שדה שקנה אבינו יעקב במאה קשימה, והשרה הואת היא שוה עומדת בין שני הרים קטנים, ורוב ארץ שכם היא סדרון והנה במהלך ג' מילין מירושלים יש ב' הרים וארכם בערך ב' תחופי שבת, והסדרון נעשה שורות שורות כמו סדרגות הסולם ועל כל סדרגה נמועים כמה מיני פירות כגון תאנים ורמונים וכן שאר פירות וכאמצע שפוע ההר יש בו מעין פוב מאוד:

וידעי כבאנו העיר הקודש ירושלים קרענו על הורכנה, והנה ירושלים היא עיר גדולה לערך כעיר (ווינא דליטא) ויש לה חומה גבוה סביב וכלי נשק עומדים על החומה הנק' קאנאן, ויש לה חמשה שערים ודלתותיה ברזל שער הרחמים וחוא נגד הר הבית והוא עתה סתום באבנים: שער השני שכמורה הוא סמוך אל קרן מזרחית צפונית, ונקרא (שער האר') ובצד דרום סמוך לקרן דרומי מערבית יש שם שער א' שמה. היא דרך שנוסעים בו לציון ולחברון, ובצד הצפון סמוך לקרן צפונית מערבית יש לו שער א' שבו יוצאים (לשכם ולצפת) וגם (למנריא), ובצד מערב סמוך לקרן מערבית צפונית יש בו שער א' הולכים בו ליפו וכל רחובותיה קצרי מאוד שאם יפגעו ברחוב ב' חמורים זה מול זה אינם יכולים להלך שניהם ובכל רחוב עומדים אנשי צבא לשמור, ובתיה יפים מאוד בלא גג רק מעויבה והמעויבות טחין אותן ברבר הנקרא (קעסר טיל) והוא כמו ניגניוץ נעשה בן כרי שלא ירכבו הגשמים את טיט המעויבה אלא יפלו למטה (אבל שאר עירות אין שם רק מעויבה, ומפני פחד הגשם יחליקו הטיט במענילה להקשות כאבן) והיא מרובה באוכלוסין ונמצאו בה יהודים בערך שלשת אלפים וחנם שלהם הוא כעת הרב הנאון ר' יונה משה ספרדי ויש בה חניות הרבה וכמה בעלי מלאכה וימי השוק הוא בכל יום והיא רבת פסחר ומאוד שמחנה בביאתינו לתוכה, ויש בה לקנות פירות הרבה ויין הרבה פוב מאוד וכוזל:

הלכנו להתפלל לפני כותל המערבי שלהר הבית כמנהגם שם בכל עשק הולכים שם ויושבים שם כמה עניים לקבל צדקה, אחיכ אומרים תהלים כמה (קפיטלען) אחיכ מתפללין מנחה אחיכ מקבלין שבת, ודעו כי התפלה דשם נובעת מלב המתפלל, והחון עומד אצל אבן א' שאומרים ששם נחלתה השכינה אל צדיק א' (וכל הקרב אל הכותל הוא חולץ נעלי) אחיכ הלכנו להתפלל מעריב אל בתיכ הנקרא בית הכנסת של ציון:

הר הבית הוא עומד במזרחית דרומית העיר ומוקף מד' רוחותיו כותל מזרחי הוא חומת העיר ובדרומו עומד בנין סדרש שלמה, ובמערבו בנוים בתים וביניהם כותל המערבי ובצד צפון גיב בתים ובצד מערב שלו קצת סמוך לו נבנו בתים ויש כמו סמטא ביניהם, ושם עומדים המתפללים: ולפנים מחומת הר הכית לצד דרום נמועים בו ארזים נגד חלונן של בית מדרש שלמה, וסמוך לצד צפון על אבן השתי עומדת בית תפילה של הישמעאליים ובכל עש הנקרא אצלם יום האמוסא באים שם להתפלל והבית הוא נבנה על יב (קאנטיין) נגד יב שערים וצבעו תכלת ויש לו גג כמו גנין שלנו במדרון ועל גגו יושבים חסיד יונים והומות בקול הומיה:

הלל הר הבית אומרים שמרתו חק אמה על שלש מאות אמות ואבני החומה של הר הבית פונחים ששה אבנים זה עיג זה. וכל אבן הוא טרובע אבני נזית מסע ושובבין זה עיג זה כלא טיט. ועל גבן פונחים שלשה שורות של אבנים

מורות העתים מאי

אבנים קטנים זה ע"ז זה, ואבנים התחתונים נעשה בהם גומשן ואורך כיתר המערבי הוא ירח אמות פולש, וסמוך לכותל המערבי מבחוץ יש שם כיפות הרבה ואוסרים ששם היה מקום המנהדרין ונק' חניות, וסמוך לו עומד מקום המשפט שלהם הנקרא מחכימה, גם סמוך לכותל מערבי יש מעין טוב אך הישמעאלים סיכרים אותו כדי שיצטרכו לקנות מים מהפכאים למכור שמעין שחוף לעיר חוץ לחומת ירושלים (והוא נקרא מעין של יואב בן צרויה):

עיר ציון, ראיתה מנגד מרחוק, אבל לחיכה לא נתן רשות לכנס בה מפני שהי' דר שם השר אבריים שהי' ירא שלא יביאו הדבר לעירו והר היותים הוא במורת של ירושלים וביניהם עמק גדול, עוד עומד שם ביניהם עמוד של שיש גרול ובראשו כהבנית יד ונקרא יד אבשלום ובעת שהיה נאפליאן מלך צרפת למלחמה בחר היותים שברו האצבעות מסנו ע"י הקאנאנק, והלכתי שם להתפלל ע"י קברי צדיקים כמו שיבואר איפה לקמן וסמוך לקבר זכרי הנביא (כמו שיבואר בסמוך) עומדת כפה נמוכה ולמעלה על הכפה שם דם בכמה מקומות דם קדוש (וכשנותנים אותם במים מתאדם) ואמרו שהוא מדם היהודים ששחט נכזראדן עכור דמו של זכריה (כמבואר גיטין נ"ז):

אחר שנעשה ימים ששהייתי פה ירושלים הלכנו לעיר חברון והיא מהלך תשעה שעות וכמו מהלך ב' שעות מירושלים הוא קבר רחל אמנו, סמוך לבית לחם עתה הוא כפר ועל קברה נבנה בית ומפתח הפתח נבנה מן הארץ כערך חצי אמה, ועל קברה עומד מצבת אבן גדולה מאוד והוא מבתל הבית עד כותל שני הוא רחב מלמטה והולך וקצר מלמעלה מעט מעט ואין עליו שום כתב והתפללנו שם ברמעות שלישי, וכערך מהלך ד' שעות היא הברכה שאמר אבנר אל יואב יקימו נא הנערים וישחקו לפנינו.

ביום א' בערב באנו לחברון בשלום, חברון היא עיר גדולה ויש בה יהודים שני כוללים, כולל ספרדים א' כולל חב"ד א', וכולל חב"ד המה אנשים חשובים מאוד עושים צדקה ובפרט מצות הכנסת אורחים המה מקרבים כל הבא להם פיקו, ושם חנויות הרבה, ודרך החנויות הולכים למערת המכפלה, ועל מערת המכפלה עומדים בנינים הדבה ואין נכנסין אל הוך המערה רק עומרים מבחוץ ומתפללים ועל הבנינים שעל המערה בנוי בית גרול והוא כית ועד להתפלל בו הישמעאלים ע"י המדרגות, ואצל המדרגות עומדים יהודים להתפלל, ונמצא שם חיר בכותל אל המערה ומנהגם לכתוב על קיף איש איש נגעי לבבו ומשיך שם בחור, (וקברי הצדיקים אשר בה נבאר איפה לקמן) גם ראיתי שם אוהל אברהם וגם האשל שלו ובעת הוא חרב רק היסוד קיים:

ויקרי היום מצאתי שיירה שרוצים לנסוע לירושלים, ב' אנשים מאנשי ספרדים רוכבי סוסים או נסעתי ג"כ עמם לירושלים, ושכרתי לי חמור, ומפני שדם היו רוכבי סוסים ע"כ מיהרו ללכת ואני נותרתי מרחוק עם בעל החמור שלי וגם הבעלי סוסים שלהם הלכו בשוה עם החמור שלי ויאמרו לי בלשונם שאתן להם מעות והכו אותי במקל וצעקתי בקול סר לבני השיירה שישונו ויצילוני מיד המכים וישמעו וישובו והצילוני מידם, אז באנו בשלום לירושלים וברכתי ברכת ההודאה (וכן הוא מנהגם על כל הבא מן הדרך מברכין ברכת ההודאה):
ואשב בירושלים כמה ימים והנה בא רץ אחד מצפת ובידו היה אגדה להודיע

מדות העתים מאי

שבארבע הארצות נורו הענית בו ארר שני גם כתוב בה מיתת הרב ר' חיים מפנינסק, ואז שכרתי פרדה אחת לנסוע לביתי לצפת וקניתי שם (חרדל, פלומן, דנים) כי היה סמוך לפורים ושם בירושלים המה בזול הרבה יותר מכצפת ולקחתי את הרץ הנז' שהיה ישמעאל שיהא הוא שומר לראשי בדרך וביום התענית הנז' נטעתי מירושלים עם הרץ הנז' אין איש יהודי עיר, דערך שני תחומי שבת מן העיר פגענו באיש חיל, מצבא (באשא), וכידו שני כלי זין חתת אבנטו וקנה חסריפה על כתיפו והיה הולך לפני והנה ראיתי שלקח קנה חסריפה מעל כתיפו והשליך בתוכו אבן שריפה אחיכ אמר לי דיסע תחילה והוא יסע אחיכ וחבנתי שרצוני להרגני ולירשני והתחננתי לפניו ואשבוע לו שאין אצלי מעות כלום וכאשר נבוא דעיר שכם כי שם ביתי אתן לו מעות בביתי ונתרצה לי בזה ונבא לכפר [אחר ונכנס הוא שם לתבוע מהם מסיב אשר על זה שלוח ושם בכפר ההוא אמרו לו שאיך עוד ליסע לשכם רק שיך בדרך אחר, אז הלך הוא אחרי וחטף מראשי (פאטצילע) גדולה ופוכה והלך לו, אמרתי בלבי שנס הזה נעשה לי בזכות שהולכתי אצלי צרקה ששחתי עי הכולל חביר שבחברון מעות על חג הפסח לאיש אחר מכולל שלהם הדר בצפת, ובאתי לצפת וברכתי ברכת הודאה והייתי בעיר דמופת שנמנעתי בלא שירה ונצלתי, ושמתתי בפורים על כזו ושלחתי מחנות מהדברים שהבאתי מירושלים:

מנהגני עיר צפת תוכיב בכל יום ערך כי שעות קידם היום עופר השמש על נגות הבתים וציעק, עמדו לעבודת הבורא והולכים לבהי: ואוסרים חצות אחיכ לומדים עד איר הבוקר והמפרדים מרקדקים להתפלל בכי בעמוד השחר, בכל עשיק וקחים עצי הדם כדי להריח בו בביתם קידם קידוש וכן בבחיכ גיכ יש אנשים מביאים הדסים משלהם ומכבדי לבאי בדרך עליהן, בכל ערב ריח מתקבצים לבהי לדימוד כל הלילה בסי זוהר הקדוש בפורים קורין הטגיה כי ימים מספק, המצות לפסח אין עוסקים בה רק זכרים והחכם עומד שם עליהם, אשה היולדת מנהגם שעד יום וסילה באים השכנים בכל לילה ולומדים שם כל הלילה משיב סמירה קיולדת ונקרא (וועליין) כשנושאים התינוק למול נושאים בשמחה בתוף ובנרות, והבחורים הולכים תחילה ואוסרים הלל הגדול, מקיימים מצות ראשית הגז, ומדיון פטר חסור וכיטי נעשה מדיון פית בעד הנכיר הרב מוהרר הירש לערם מאמשררם ששחל לכאן מעות כדי לקיים בערו מצות פית, ועמדו את הבכור במרגליות וכוזה והולכיכו לבהיכ כשמחה בתופים ורי צלאל מפנינסק היה אז לכהן וכל היהודים שבעיר התקבצו לבהיכ בשעת קיום המצוה והעוסק במדיון היה הרב ר' ישראל בעהיט תיח ובבית הכנסת מדיהו:

יום שני של פסח עושים הלוגא על קבר ר' בנאה ומקומו יבואר לקמן, ובלגן בעימר מתקבצין הרבה יהודים מהרבה עירות לצפת ומשם נוסעים לכפר מיראן אל חצר שעל קבר רשב"י, כי בתוך אותו חצר יש שם בחיכ וסיף ומגורה עגולה ויש בה מאה לאמפין ואז מדליקין איתם כולם, גם יש עוד עמוד של שיש עומד בתוך החצר ועל ראשו בית קיבול גדול ובערב שהוא היאר צייט הנקרא היולוא דרשב"י מכריונים מי ירצה לקנות מצות ההדלקה על העמוד ויש גותנים אלף מאלער או יותר והקונה פושט מסני (שאהל) טוב וגדול ומניח הוך בית הקיבול ומדליקו שם, והכל לכבוד רשב"י ע"ה ומתפללים מעריב ולומדי שם כל הלילה האידרא

מורות העתים מאי

קדישא, ובבקר מתפללין ואחיכ אומרים מזמורים ופרקים במחול לכבוד הרשבי :
בנים. קמנים הצריכים לנו שעם בפעם הראשון אין גזוים בניתם רק ממחנים
להלוא הלו גאים הנשים ומביאים שם בניהם וכל א' מביאה נר גדול
במדת בנה ומתחיל החכם לגזו קצת ואחיכ משלמה אסו הגזוה ולעשות לו
פאת הראש ובליל ליד בעומר עושין ככל הנזל גיב לכבוד ריא בנו המונח גיב
שם עטו וביל שלישי הולבין לקבר ר' יוחנן הסגדר, וגם שם עומד עמוד כניל
ועושין גיב כניל וביום אסרו חג של שבועית עושין הלוא גדולה על קבר הושע
בן בארי בצפת ובכל ריח אייר נוסעים רובא דעיר, ומבריא כדי להתפלל על קברי
צדיקים דהתם כמיש לקמן, גם באותו זמן מובלין גם בחמי מבריא :

מבריא יש לה היקף חומה משש רוחותיה וברוח אחד הים כנרת הוא חומתה
כי הוא הולך סמוך להבתים ובתוכה יהודים מכלול החסידים מאנשי רייסין והם
יראים ושלמים, וכשאין רוח על הים כנרת או רואין בתוכו כמו עינו הנעשה בעת
שוורקין אבן תוך המים ואומרים שהוא בארה של מרים, והיא מבריא החדשה
ובמקום חורבן מבריא הישנה נראין עמודים גדולים וארוכים ולהם פראה שחור
ואומרים שהם עמודי בהים של ר' אמי ששמה היה יושב ולמד במבואר בשמי
ומסוך לים כנרת הוא בית קברות שלה ומנהגם בכל אי שלא להלין שום מת
ובשעה שנושאים המת לבהק הכל אומרים קפיטל ויהי נועם פסוק אחר פסוקי
וחוצבין קבר בארץ ומניחין בלא ארון ומכסין באבנים גדולים כאופן שלא ינע
בנוף המת ועליהם עפר וצורר :

מערת הארץ

מי תשמישו של ארץ ישראל מי נשמים כי כוסן היורה שהוא מח' חשון
והלאה או מתחילין לשאול מל ומטר ואו מתחיל הגשם ליוך והוא הולך לערך
ד' שבועות לפעמים בלא הפסק בקולות וברקים כמו אצדינו בימות החמה, ואו
נראה דשא על הארץ, ובכל הצד נעשו בירות גדולות מרוצפים באבנים שהבור
לא יאכר מיפה שאם יאכר מיפה יהיו צריכים לקנות מי מעינות שהמזכרים ואכן
על פי הבור וכל המים שיורד מהגנות שבאותו הצד יורד עי צנורות שנעשו
אצל הגנות לתוך הבור והמים פובים מאוד, כי יש להם מי מעיינות, ומבריא אינה
צריכה לבשל כמי נשמים כי משתמשים במי ים כנרת כי מימיה מיבים מאד,
כל מים שלהם צריבים לכסות בלילה מפני הנחשים הפצוים שם שיא ישתו
וישליכו תיכו רוק, גי שם יש להם חמי מבריא הוא מעיין יוצא מההר שהוא
נגד ים כנרת ונפול גיב לים כנרת, והמים רותחים מאד עד שאם ישים בו קדירה
עם ביצה יתבשל, ואדם נכוה בו ואי לרחוק לאדם בהם עדי יצמנן ד' שעות
מעם המים הוא ממולח ואעפ"כ השובלין בו שותין ממנו מעט מעט כי הוא
רפואה, הנכנס בה פעם ראשון אחיכ נעשה כבשרו כמו צרעת, וכשנכנס בה
פעם שני ושלישי הוא הולך ומתרפא ועתה נעשה שם עפי באשא (מחמד עלי)
מרחץ חדש והוא טוב ממרחץ הישן שהי' פאו, ושכרו חמשה פארעם לאיש אחד
והמים רפואה לביא מאד :

מיני משקותיה המתה ד' מינים א' יין (יין ירושלמי הוא טוב משאר היינות) ב' יין
שרף ונעשה מתרצנים, ג' שכר תמרים, ד' שכר האנים, שלשה מיני דבש
יש

יש בה א' דבש דגורים. ב' דבש חמרים ג' ריוון האניק. שלשה מיני שמנים נמצאו
בה א' שמן זית ב' שמן שקדים. ג' שמן שומשמן (ואינו כמו שומשמן שלנו הנקרא
(מאן) רק הוא כמו זרע משתן והוא לבן ושמן אוזן אין בנמצא מפני שאין שם אוזנים
ולא בר אוזות. וכן חלב הוא שם ביוקר חמאה וגבינה אינו בנמצא דק לקנות מיד
הישמעאלים המביאים למכור, ארבעה מיני חבואות נמצא בה א' חמין, ב' שעורים
ג' אורז, ומהחטים נעשה קמח וסולת הקמח הוא הדק נעשה ממנו לחם, והסולת
שהוא העב יותר נעשה ממנו עוגות וכן לשבת, והסולת יש בו ברכה שנותנים
בו מים כשעור הסולת :

מיני ירקות נמצאו שם כל הנמצא כאן וכך ירק יש לו חודש מיוחד גידולו.
(בירקעס) הוא גרד בחודש מרחשוון, ריבן גרד בחודש כסליו מערין גדל בחודש
טבת, (קרויט) גדל בשבת, (איגערקעס) גרד בניסן מחמת שהם צריכים גשמים
הרבה על כן אינם גדלים כי אם בזמן הגשמים, וגם (ציבעלע) יש שם וקליפה
שלה היא לבנה וכן יש שם שום והכל בזה, אבל בימות החמה גדלים בה שאר
מיני ירקות, הגדלים מהטל הרב שבה, וגם בכית השדהין עיי בני אדם כגון הקישות,
מאמאטופ, קאכאמרעס, קאלעוואפה, ועוד רבות שלא נמצא במדינתנו, ופישר זייל
נמצא שם כל השנה וכן כרפס וחמא ואוזב ואין שם (חריון) ובמקום (חריון) יש
דגם חרד לאכול עם הבשר, וגם כמחין ופטריות נמצאין, ועוד מיני עשבים נמצאים
שם שהם לרפואה (אך חבמי הרופאים לא נמצאין בה בקביעות רק מקיז דם
(ויפוקעס) גיב, יש בה, אבל (דעקיט פרייע וליפאווע צווייט) שם ביוקר לכן
יובאו לשם מחיל :

מיני פירותיה המה האנים, רמונים ב' מינים מתוקים וחמוצים, ענבים ב' מינים
לבנים ושחורים, ויש מין אחד שחור הגדל כמו (פרוסן) שלנו, ויתם, חמרים,
שקדים, וזמן התחלת פריהת השקדים מיו בשבת והם ב' מינים מתוקים ומרים
ג' מינים אגוזים וועלשע וקטנים הנקרא (טערקשע, ופינאנעס) והם ארוכים ועקומים
קצת ומעטו כמו לשד השמן, אחרונים (לא בכל עיר נמצאים האחרונים) חרובין
הרבה מאוד, (דולבין הרבה מאוד) מין פרי אחד הנקרא פרי של אדם הראשון
והקליפה שלה מלא קוצים קטנים והמאכל הוא בתוכו, (אפאליצין מאראנצין)
ומאראנצין המה חמוצים, (ציפרינג) שני מינים א' כשלנו, ועוד מין יש המתוקים
יותר משלנו (ששמושים) גדולים כביצה ותכניתו כמו (פרוסן) העכבים (תפוחים
אנסיים) פוכאין מדמשק וגם (פליסין, קארשין) הנקרא (וויינשיל) אין בנמצא שם,
(סלינעס) יש בה הגדלים ביער אבל שאר (יאנארעס) אינן בנמצא שם, ומלבבין
האילנות בניסן כמו אצלינו :

מיני קטניות שלה המה אפונים דהיינו (כאב) פשים גדלים בארץ גם (בעכרין)
קטנים נמצאים שם, (וארבעס) נקרא (נאהוט) והוא גדול משלנו, ועוד יש
בה אחד הנקרא (טערקשע וויץ) הוא מתבשל בקושי ונמכר בהנויות א' א', ועדשים
המה כשלנו, עוד יש שם מין עדשים הנקרא (מאז) ואינו עגול והוא ירוק, עוד
יש מין עדשים הנקרא (דורע) ומראה שלו לכן כשלנו והוא מאכל לעופות, עוד
מין אחד הנקרא (כרשינה) והוא מאכל לגמלים, כחול גדל שם ומראהו כמו עדשים
שחורים והוא לצבוע הנשים עיניהם. והוא גיב רפואה לחולי העינים, שחת אין
שם רק דשא, והבהמות רועים במדבריות :

מורות העתים מאי

עצים אין בה רק מעט טובא למכור על גבי החמורים חביות והיינו כדי לאפות, אבל הנורי חורף אין להם כי אין שם חורף כלל רק ימות הנשמים ויש להם נחלים כדי לבשר מביאים בני הכפרים בשקים על גבי חמירים ; **חנורים** לאפיה יש שם כמה מינים בעיירות יש להם (פורנים) והוא כמו (חנורים) שלנו של אפיה רק שהם מאכנים, ולא מלבנים כי אין שם לבנים, וככפרים מניחים (בלעד) גדול על גבי אבנים וסניחין תחתיו אש ואופין על גביו (חררות רקות), עוד יש להם תנור כמו חביות של חרם גדולה ונותנים אש לתוכה ואח"כ אופין בו לחם ולבשר יש להם (כירות), והיא נעשה כמין תיבה סתומה ועל גבה יש לה שלשה חורים כמו שפיתת קדירה, וכתוכו נותנים נחלים ומלמעלה נותנים הקדרות, ובחורים הללו יש להם 'ברזילים' קטנים שעליהם מניחין הנחלים שלא יפלו למטה, וסן הצד יש חור גדול ומנפחין שם עץ (מאחער), עוד יש להם כירה הנקרא כופח הוא כמו קדירה ולמעלה אצל שפתו יש חתיכות פיש בולטות כמו ידיים להניח עליהם הקדירה ונותנים תחתיו נחלים וחררות דקות אופין על הנחלים ממש חוך התנורים הגדולים ואין להם שמרים (והאפין) ועושין העיסה עץ שאור, ובימי החורף כשהזמן קר יש להם כלי נחושת הנק' (מאנאל) הוא כמו (וואוע) שלנו ומשימין בו נחלים כדי לחמם בו עוד יש להם תנורים שמייבשים בהם קטניות, ואחר כך מוללין אותם בין הידים עד שתפול מהם הקליפה ואוכלים אותו עם (ראזינקעס) ונקרא (קאראמעס):

רוב אכילת בשר שם אינו רק בשר עזים, או כבשים, ובשר בהמה מעט בנמצא ופעמים שוחטים השחורים הנקראים (בופקסין), וכל בהמותם אינם שמינים ע"כ לא נמצא שם חלב, רק בכבשים יש האליה השמנה, וגדולה בערך עשרה ליטרות :

עופות אין בנמצא שם רק (תרנגולים) והמה גדולים כשלנו, גם תורים ובני יונה (קורעאמוועס) אבל איווים וכר איוויות לא נמצא שם רק פוכאים מאלכסנדריא, וכן (ענדיקעס) מובאם משם ודגים הרבה יש בצפת מים כנרת ומשאר ימים, וכן דגים מלחים בנמצא כשלנו עוד נמצא שם דג עב מלוח ונמכר חתיכות ונקרא (לעקערדע) והוא שמן וטוב מאד :

כלים לא נמצאו שם רק כלי חרם גדולים כגון חביות קטנים כמו עריבות ובירושלים נמצאו כלי אבנים גיב אפ"י חביות ורוב משמשין בכלי נחושת, ובלי זכוכית ירוקה שחברון אבל הלבנים טובאים טענגלנד, הלאספין שמבערין בו נר שבת הוא של זכוכית כי הדלקתם הוא שמן כי חלב אינו בנמצא ע"כ אין שם נר חלב :

כללי הפרנסות, כמה פרנסות נפלות שם דהיינו טכירת יין שרף בטלה שם שרת הישמעאלים הוא שאסור להם לשתות שום משקה בעולם למכור ליהודים הוא מעט הריח כי היהודים המה המעט בכך העיר ומפעם זה אין לעשות פרנסה משום משקה ופרנסה מאכילת פירות אין שם כי יש הרבה לכך ישמעאל הן בעיר והן בכפר, ופרנסה (פופיער ווארג) אין שם כי הצורך לזה הוא מעט זמן, דהיינו חודש שכא דאז הוא זמן הקיר ועל הראש אין להם כובעות רק פאמצילעס פרנסה מברול הנצרך דתקין עגלות אין נצרך שם כי אין שם עגלות כלל רק ברכיבה וחיץ מאלה שהוברני יש בו כל מיני סחורות כמו אצלנו

כנון של משי הוא הרבה ובוזר כי המשי מוכא מצידון כי שם המה הבוסתנות מאילנות שעליהם נמצאים חולעת הפשי וצמר נפן מוכא משכס הרבה ושאר כל הסחורות ובגדים מינאים סכל שארי הסדינות כנון אינגלאנד (ואיטאליע) וברמשק יש (פאבריק) משי הנק' (סאעבי סאלעמין) והכל בזרז ויש יכולת לכר ארס לעשות מסחר מכר רק צריכים לשלם ששה פרעצענט פטאה מכס דהיינו שהחומר הראשון צריך לשלם מיד :

וכל הדברים הן פירות או ירקות או קמח נסכר במשקל והוא במשקל (קאנטאר) הוא מאה ועשרים ליברות, וקמן מזה הוא משקל (ראטיל) הוא ששה פירות שלנו, עוד משקל קמן מזה נקרא (אנפע) והוא משקל חצי ליברא שלנו, עוד קמן מזה נקרא (דארהאם) ועל חטים וכיוצא בו יש בצפת מדה הנקרא (הארטוט) הוא כמו ארבעה (מעם) שלנו, במדה לח יש מדה ג'כ נקרא (ראמעל) והוא כמו שלשה קווארט שלנו ועוד קטנה ממנו נקרא ג'כ (אנסה) הוא כמו (קווארטיר) שלנו והמהורה נ'כרת במדת (דרא) והוא במדת (ארשין) :

המקח סכל הניל הוא כפי מה שהיה בעת שהייתי שמה

קמח חטים משקל א' ראטיל 40 פארעם, (גרופן) של שעורים א' אנסה 6 פארעם, ענבים א' ראטיל 12 פארים, וכן הוא מקח התאנים, והיבשים המה קצת יוקר מאלה, רמונים א' ראטיל 24 פארעם, ראזינקעס יבשים א' ראטיל פעמים 60 או 70 פארעם, יין שרף הנעשה מצמקים א' אנסה 24 פארעם, יין טוב ומשובח א' בושעל 60 פארעם, ויין הפשוט 5 פארעם אנסה אחת, שמן זית הפוב והמובחר 7 טאלער, שמן שומשמן א' ראטיל 9 טאלער, וכירושלים הכל הוא בזול יותר, דבש דבורים א' ראטיל 7 טאלער, ודבש חמרים א' ראטיל 60 פארעם, צוקער א' ראטיל 18 טאלער וקאווע א' אנסה הוא 40 פארעם (הפארע הוא שניש גדול שלנו) והטאלער הוא יין גדולים וחצי או יותר ויש בו 40 פארעם, בשר בהמה א' פונט 8 גדולים שלנו, אליה א' פונט 18 גדולים, בשר דגים א' פונט 10 או 12 גדולים, חלב א' קווארט 10 גדולים, צטרין ואפלצין גמכרים עיי מספר היותר טוב נסכר בעד חמשה פארעם דהיינו א' גדול וחצי :

קדם מחילוף הטבעות בארץ ישראל

(רענדלעד) משקל (פאסיר) הוא לפעמים 45 טאלער או יותר, ואם משקלו עוד יותר ספאסיר או סוסיפין כמה (פארעק) הכל לפי ערך עיכטוב להביא לשם אדומים היותר כבדים, (לייבין טאיער) נקרא (רייאל) הוא של כסף 21 טאלער :

מטבעות שלרם המה (ריביקע) הוא של זהב הוא 8 טאלער, (יארטעליק) הנקרא באי (נאווע) של זהב הוא 21 טאלער, (ביטליק) של כסף 5 טאלער, (יעוליק) כסף ב' פיאספער וחצי, והטאלער נק' בסמאמבול (פיאסמער) והוא 50 פארעם וכאריץ ישראל קוראים (דפיאסמער) שלשה שמים, דהיינו (טאלער, גרוש, קירט), ויש מטבע של כסף נקרא (אלחטא) הוא 30 פארעם, ויש מטבעות של כסף מן 20 פארעם, מן 10 פארעם, מן 5 פארעם, גם 1 פארע, אבל מעות נחישות וסיג אינו מצוי שם :

מקומות שהצדיקים נקברים שם

עתה באתי לכתוב מקברי הצדיקים אשר הייתי אצלם להחפלי שם, חברון אצל מערת הסכפיה וכתוב לעיל איכותה וסדר הנדחת הבאים להחפלי שם, עוד הייתי שם בין החניות על קבר אבנר בן נר והוצרכתי ליתן להישמעאל שהקבר בחצרו להציתני

מורות העתים מאי

להניחני לילך שם חוץ להעיר הלכתי על קבר עתניאל בן קנז. ואצלו מונחים תשעה תלמידים מונחים בחומה אחד העומד בכרם, והמה מונחים בבוכין בכותל הבית ונתתי עשרים פארעם לבעל הכרם. עוד נמצא שם חומה בכרם ושם ב' קברים א' של ישי אבי דוד וא' של דות המואבי ונתתי לבעל הכרם ב' פארעס. עוד הלכתי על קבר א' שאושרים שהוא קבר הרב החסיד בעל ראשית חכמה:

ירושלים שם הייתי על קברי סנהדרין גדולה שוכנים בבוכין שורות שורות שורה לפני משורה תוך פערה אחת גדולה חוץ לעיר וצריך לילך שם באור הגר (המה ע"א כיבין) אחיכ הלכתי על קבר שמעון הצדיק ועליו בנין ואצלו מעיין נובע אחיכ הלכתי על קבר כלבא שבוע. ועל קברו נחקק שני ככרות לחם ושני אשכולות ענבים והחצר שלו הוא חרב. אחיכ הלכתי להר הויתים לקבר חולדה הנביאה. עוד שם סמוך להר הויתים הוא קבר של זכרי' אנביה ועל קברו מונח אבן גדול ויש בחוכו נקע גדול; עוד שם סמוך מערה גדולה ולא נודע שעור ארכה ושמה מונחים חגי זכריה מלאכי ועל הר הויתים הוא בית חיים של העיר ירושלים שם נקבר הרב בעל אור החיים עם יבסתו שיכמה ועל קברו מצבה נחקק ששם עליה ובשפולי ההר הוא קבר רבינו עובדי' ב"ש ועליו מצבה נחקק שמו עליה: **בחלקת השדה** אשר בשכם שקנהו יעקב אבינו ע"ה לצד שכנגד ירושלים נקבר שם יוסף הצדיק ועליו חומה: **(צפת)** בבית עולם של צפת שהוא בשיפולי ההר של העיר כמ"ש לעיר נגד הר חבור יש שם בור עמוק ואומרים ששם מונח ראש ר' חוצפית המתורגמן, וסמוך לבית עולם הוא קבר הושע בן בארי הנביא וקבר ר' מנחם בן יאיר בשפולי ההר. קבר הינוקא המוכר כזוהר עם אמל. קבר של האריז ז"ל והרב בית יוסף והרב אלשיך ועל קבריהם עומדת מצבה ונחקק ששם עליה, ובחוף העיר עצמה הוא קבר ר' בנאי שהי' מציין המעדות ושם בכפר אחד סמוך לצפת הייתי על קבר יתרו חתן משה, בכפר עין ויחים מהלך ב' שעות מן העיר הוא קבר ר' אילעאי ורבי יהודה בר אילעאי ור' כרספדאי, בכפר אחד מהלך ארבע שעות מן העיר צפת הוא קבר חגי המענה ואבא חלקיה ועוד באמצע הדרך הוא קבר בניהו בן יהודע, ובפר מיראן מהלך ב' שעות מן העיר הוא קבר רשב"י ור' אלעזר בנו כמסיל וסמוך להם מונח הלל ותלמידיו חוץ מערה בבוכין ושמשיו המה מונחין חוץ למערה, והבוכין כל אחד מכוסה באבן איבין הקברים הולכי' מעיינות גובעים והולכים שמה באור נר, ושם וזהלן קבר ר' יוחנן הסגנר ושם סמוך לקברו נמצאין בורות אומרים ששם היה מתקן העורות, וכשעוברין מי מגידו נמצא שם מונח בית שמאי ותשעה תלמידיו, וסמוך לזה קבר בלתי של בית שמאי ועל קברה מונח אבן אחד נעשה כשני עריבות וחמיר נמצא בהם מים אף אם שמשם מים מהם לא נחסר ואמרו שנשעת מיתת שמאי המיה בכחה הרבה והפילה שם תאומי' בשרה ולא היה שם מים לעשות כנהוג ונעשה נס ונמצאו אבנים הללו עם מים ואחר כך הניחום על קברה סמוך לזה נראה אבן גדולה אומרים שעליה ישב אליהו ז"ל:

מבריא הלכתי שם עם כ"ב ב"ב להתפלל על קברי הצדיקים דשם ושם סמוך להעיר קבר (הרב הרמב"ם ז"ל והרב השל"ה ז"ל) סמוך להם הוא קבר (ר') יוחנן בן זכאי עם חמשה תלמידיו) וסמוך להר הישימון הוא קבר (ר') כהנא עם תלמידיו בבוכין, וסמוך לחמי מבריא הוא קבר של (ר') מאיר בעל הנס). והאהל שהי'

שהי' על קברו חרב כהיום, ומדליקים עבור נשמתו בכל כהם שבארץ ישראל והעוסק אצל קברו דואה הרי שנג' שהמה מעבר לים נגרת, משם הלכנו, אז קבר ר' עקיבא עם כיד אגף תמידיו כיום על הר א' ר' עקיבא הוא על ראש ההר והם ספורים על כל הדר ונסצא שם מצבות וניכר שהמה קברים, והייתי בכפר שזורי על קבר ר' שמעון שזורי, ומשם הלכתי על קבר נחום איש גמ' זו; בצידון הייתי על קבר זכולין בן יעקב בחצר של ישמעאל ונחתי לו ארבעים פארעם שירשני לייך שם עם כל ביב להחפיל עליו, ובעת הדכתי לצידון דראנו מקום שהי' (בית הצרפתית) שהי' בא אצלר אליהו הנביא זיל ונזכה לראותו :

לשון ערבית

להודיע קצת מהלשון שנתונים לרבר שמה בין הישמעאלים בני לשונות נוהגים לרבר שם א' שמה ישמעאלים ב' (פארטונאל) מדברים בו היהודים דנקראים (פריונקען) ג' דוא ערבית ובלשון זה מדברים בו כולם הן בני דכפרים הן בני העיירות בכל פהרה, וזה לשון מספרם :

אהר. הנן. הלחא. ארבע. חפשי. שיהר. שבעה. תסניא. השעה. עשרה. אחראש. חנאש. הלהאש. ארבעתש. חפשהאש. שיהאש. שבעתאש. המנהאש. השעהאש. עשרין. אחד עשרין. חנן עשרין. וכו' הלהין. ארבעין. חמשים. שהין. שבעין. תסנין. השעין. פאה. אלף. :

עוד קצת אכתוב בלשון ערבית הנצרך יותר.

ירושלים נקרא בלשונם עיר קודש. חברון חבראן. שכם נאבלאמ. צפת סאפאח. טבריא מבעריא. השואל בשלום חבירו אומר פה שלמי עונה לו שלם. והשואל על המקה אומר כרש הרא. כנן לפתח הדלת אפתח בבא. לסגור סגר אלכב. הנשבע אומר עלי ראבק. ריב על ראשי. או חיי עוני דיל חיי עיניה ועל מעות אומר מעסארי. וכשאומר ליחן לו מעות אומר הטי מעסארי. בעט היינו כיצה. כאציל היינו כצלים. סיואן היינו משקל. זאת היינו שמן וזה. קריר היינו קדרה. פיה היינו כים. טחין היינו קסח. חובה היינו לחם. לחם היינו בשר. סעק היינו דגים. ענב היינו ענבים. תין היינו תאנים. תפוח היינו תפוחים. אגס היינו בארגנס. ליפה היינו סערין. הריצה לומר הן אומר טייב. ועל לא אומר לא. לבאר היינו דחוק. חאסאן היינו לשון סילק ומיום :

להודיע קצת מה היהודים מספרים הנקי (פריונקען) קצת לשונם הנרבר ביניהם הוא לשון (פוטטנאל). ובלשון הקדש משתמשים בו לפי שעה במקום שלא ידעו לשון (פוטטנאל) ורם אוהבי תורה ומלכדים לתיה הנקרא חכם ולשמוע כקונו ראפר הוא כצוה, ומקיימים מצות חכמת אורחים, גם מתחננים בני. ודרך לימודם הוא נפיה כמו אצלנו וכן כל המוסקים, ומנהגם הוא לפסק כדרך בני, בכל ערב שבת רוחצים פניהם וידיהם ורגליהם במים חמים, כמנהג ר' בר אלעאי הנשים בימי מוהר כוחות עיניהם והצפרנים צובעים צבע אדום וראשי הנשים מקושטות כנשי שרים במדינתנו (בקאפדוש) עם חתיכת (גאנז) ואחרות על מצחה שם של כסף או של זהב מצויר בו עיר והמה יושבים המיד פנימה, ואין להם עסק בשוק כלל וצרכי הבית קונים האנשים בעצמם בקטין עד גדול מנהג ראנשים לישא חמיר בידו סחרו של קראעלין שחורם כמנין קיל נגר קיל פעמים אליהו וחסיד מסממש ומגנלם תוך יד, גם האנשים נושאים על אצבעהיהם טבעות

מדות העתים מאי

עם אבנים טובות ושטם עליהם פתוחי חותם, ויושבים על הקרקע וכל אחד לפי כבודו ניתן לו משטחו ע"נ קרקע כדי לישב עליו, בשעת אכילה מביאים לפניהם על הארץ שולחן נבזה מפה ויושבים סביבו לאכול, ומאכלם הוא מאכלים עבים ואוכלים באצבעותיהם, ואם ישאלנו למה אוכל באצבעותיו עונים דרך שחוק מעשה אבותיהם ביריהם :

אָתִי וְעַמִּי לא אהיה כפוי מוכה, להודיע לבני אדם שאנכי מהר' שצריכים להורות להיות חסרי ח' ידועות לכל כי שני פעמים עברתי ביום אחד בהליכתי לארץ ישראל וא' בחזירתי מפני הלחץ והמחץ, כאשר הודעתי נאמנה ודמעתני על לחי עורדינה על שהוכרתי לצאת ממנה, ביום א' דראש השנה אחר שנחת עטד רוח סערה והרומם גליו, וינעו כשכור כל מלחיו ויצעקו איש אל אלהיו, אחר חצות לילה עמד הים סועפו או נחישב בנו רוחנו ונקדש כראוי פעם שני בליל א' של פוכות היינו אז על (הדארדענעל) ונפגעו שם הרבה ספינות יחד והמקום צר במשיל כי הוא בין שני הרים ע"כ צעקו מרה העלחים שכל אחד ישמור את ספינתו שלא תיגוף במפינת חברו וע"כ היינו במכנה גדולה ואז היינו במפינת ארבעה יתודים דהיינו הרב (ר' נתן נטע) והגביר טר (שמרי' לוריא) עם משרתו ואני עם ב"ב : יורקי בבקר היתה הרווחה אחיז בעברינו במטפכול היה בה דבר ר"ל כפי טבע ארצם להתהוות הדבר ר"ל והצילנו ה' עד אחד בבא ספינתינו אל עיר ארעם הלכנו על ספינת קטנה להודיע אצל (הדאקטער) שאנחנו ב"ה בריאים וגם (הקפיעמאן) הלך אתנו, ויהי כאשר חזרנו לספינתנו עמד סער גדול בים ולא עזב אותנו לבוא לתוך הספינה, ואז אפרנו אברנו כולנו עד שזרקו חבלים מן ספינתנו אלינו ונאחו החבלים תחת אצילי ידינו ויבואנו ע"י זה תוך הספינה :

עַל כָּל אֱלֹהִים חַיִּיבִים אנחנו להורות לשמו המשוניח עלינו בכל שעה וכל רגע ממנו מכל רע ע"י עילות וסבות שונות (הפול) וכמובא בספר הפדות מבע"ל מחבר ספר ליקוטי מוהר"ן זצ"ל באות, ארץ ישראל אות א', ע"י ישיבת ארץ ישראל משיגין השגחת הש"ת על העולם), גם עמד לי זכות של הצדיק הרב (ר' ישראל) בעל המחבר תקלין דרח"ן גם ספר פאת השולחן ששימש את הרב הנאמן החפיד המפורסם ר' אליהו מוויילנא ולהיה והיה נשיא בא"י שלשים שנה והוא החיר לי ליכך ולשוב לחרל כמבואר באגרת שנחן בידי וברכני בכרכת שלום ונתבקש לישיבה שלטעלה שנת הקצ"ט ט' סיון, ואשר נדרתי אשלמה בספרי הגיל ואפיצם בישראל בשער בת רבים, ונקוה לה' לקבץ נדחים, בדרך לא ידעו יוליד אחים, לארץ מרווחים, סביבות מקדשו יהיו נוחים, ולפניהם (אליהו) ושני משתים בטהרה בימינו אמן.